

75
R

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERDAMUM NO 33 • SEPT 2022

KRONIEK

IN DIT NUMMER

Trompenburg Arboretum & Tuinen
Open Monumentendag 2022
Van Rotta tot Roffa

“Amsterdam is
onze nationale stad,
Rotterdam onze
internationale.
Ik voel voor het
internationale,
daarom voel ik
voor deze stad.
En dat stempel
heeft hij gekregen
van de zee, want
de zee gaat over
grenzen, de zee is
op de wereld de
enige werkelijke
cosmopoliet.”

Uit *Karakter* van F. Bordewijk,
voor het eerst verschenen
in 1938

"IK HEB ALTIJD GEDACHT, ZEI HIE,
DAT IK U NOG WEL EENS
ZOU TEGENKOMEN
MAAR HIER ...
IK WOU NU DE RIVIER GRAAG
EVEN SAMEN MET U ZIEN .
MAG IK ?"

F. BORDEWIJK (KARAKTER 1938)

COLOFON

De Kroniek is het verenigingsblad van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt drie keer per jaar. Leden van het Historisch Genootschap krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd. Het lidmaatschap kost 35 euro per jaar.

Redactie
Judith van Gilst, Frans Meijer &
Jeanette Bronts
hgroterodamum@gmail.com

Secretariaat Roterodamum:
Postbus 23538,
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
roterodamum@roterodamum.nl
www.roterodamum.nl

Vormgeving:
Inge Croes-Kwee, Manifesta idee
en ontwerp, Rotterdam

Medewerkers aan dit nummer:
Dillon Heuser, Gert Fortgens,
Wouter Groenendijk, Marianne Klerk,
Paul van de Laar, OMD, Dick Ruis,
Petra Teunissen-Nijssen

Druk:
Printvisie, Rotterdam
Foto omslag voorzijde:
William Smith bij de Voorvijver, op
weg naar de speelplaats, 1863 en
Quercus pontica nabij brug en sloot
in herfsttooi, archief Trompenburg

De redactie heeft geprobeerd alle
Rechthebbenden van beeldmateriaal
te achterhalen. Degenen die deson-
danks menen rechten op foto's te
doen gelden, wordt verzocht contact
op te nemen met de redactie

Kopij voor de Kroniek 2022
nummer 34 moet uiterlijk
14 november 2022 binnen
zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Ga naar roterodamum.nl/nieuwsbrief en meld u aan.
Volg Roterodamum op Instagram,
Facebook en Twitter

VOOR VOER EN VADERLAND

Omgekeerde Nederlandse vlaggen hingen aan lantaarnpalen op de Coolsingel deze zomer. Opgehangen door boze boeren die op tractoren het centrum van Rotterdam waren binnengereden om onaangekondigd protest aan te tekenen.

Historisch gezien betekent een omgekeerde vlag een schip in nood. De boeren gebruiken het als protestsymbool: het land is in nood. Dit symbool verzinnen zij niet zelf. Al eerder zagen we de nationale vlag op zijn kop tijdens demonstraties tegen coronamaatregelen, vermoedelijk geïnspireerd door Amerikaanse Black Lives Matterprotesten en de Capitoolbestorming. Een invloedrijk protestsymbool dat verschillende, zelfs tegenstrijdige belangen kan dienen.

Het doet me denken aan het promotieonderzoek van mijn Rotterdamse oud-collega Ingmar Vroomen. Hij onderzocht vaderlandretoriek in honderden pamfletten uit de crisisjaren 1618-1619, 1650 en 1672. Met vroeg-nationalisme had het weinig van doen, beargumenteert Vroomen. Pamflettisten uit verschillende kampen presenteerden hun kritiek op de autoriteiten in naam van het “vaderland” en vanuit de plicht als “patriot”. Hun verzet leek zodoende geen rebellie maar een daad van trouw. Willem van Oranje, schrijft Vroomen, introduceerde deze populaire vaderlandretoriek door te claimen dat zijn plicht naar het vaderland zwaarder woog dan zijn eed aan de Spaanse landvoogd. Vaderland breekt wet.

De boeren lijken iets soortgelijks te zeggen. Wellicht breken we wat regels, maar het land is in nood: de vaderlandse plicht roept. In de geest van Vroomens onderzoek kan ik het niet laten om het te zien als een particulier belang verhuuld in vaderlandretoriek. Op de Coolsingel greep de politie niet in. Merendeel van de vlaggen mocht zelfs een week blijven hangen. Vrijheid van meningsuiting vond het college. Critici wezen erop dat andere – aangekondigde – demonstraties in Rotterdam niet op zoveel vrijheid mochten rekenen, zoals de Woonopstand of Kick Out Zwarte Piet. Ik vraag me af of de gegunde vrijheid aan de boeren iets te maken heeft met de uiting ervan. Voor voer en vaderland!

Marianne Klerk,
Historicus, journalist en programmamaker

IN DIT NUMMER O.A.

4

**TROMPENBURG TUINEN & ARBORETUM
EEN WANDELING DOOR DE
GESCHIEDENIS**

14

**“GEEN MEVROUW, MAAR EEN MENS”
DE ROTTERDAMSE JEUGD VAN
CLARA EGGINK**

18

**‘DAT IS MIJ NOGAL WAT, DAT IS EEN
GRAP’
HET VERPLAATSEN VAN LANDHUIS
DE OLIPHANT VAN NIEUWESLUIS NAAR
ROTTERDAM**

36

**DE LAATMIDDELEEUWSE EN VROEG-
MODERNE STADSVERDEDIGINGEN VAN
ROTTERDAM**

TROMPENBURG

TUINEN & ARBORETUM

EEN WANDELING DOOR DE GESCHIEDENIS

^ Herfst vanaf
de Prunusheuvel.

DOOR GERT FORTGENS

BEELDEN: ARCHIEF TROMPENBURG

Trompenburg ligt op historische grond. Tegenwoordig is deze tuin een groene oase in de stad Rotterdam maar tot in de late Middeleeuwen was het moeras, behorend bij de ambachtsheerlijkheid Cralingen. Om bewoning mogelijk te maken en het land bruikbaar te maken voor landbouw werden sloten gegraven en dijken gebouwd. De structuur van lange smalle percelen met sloten is karakteristiek voor menig polderlandschap in Holland en is ook in Trompenburg nog zichtbaar, met name in het oudste gedeelte dat aansluit bij het entreepaviljoen.

Van enkele percelen aan de Honingerdijk (toen nog op kaarten vermeld als “Den Hoogen Zeedijk”) weten we dat zij na 1686 enkele malen van eigenaar zijn gewisseld. In 1823 koopt Hendrik Wachter Pzn, koopman op de Wijnhaven, enkele percelen aan de Honingerdijk en bouwt er in 1825 een huis. Voor Wachter was het geen permanente woonplek, zoals eigenlijk al verweven in de naam Zomerlust. Op kadastrale kaarten uit respectievelijk 1830, 1835 en 1838 is te volgen hoe Hendrik Wachter in het weiland aan de overkant van de dijsloot achter zijn huis een vijver met de contouren van het cijfer 8

▲ De familie in het treur-esprieel (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), 1904.

heeft laten graven. Enkele jaren daarna heeft hij de dijsloot deels mogen dempen en omleiden via zijn vijver. Daarmee was het perceel met daarop het huis vast verbonden aan het voormalige weiland met daarin de pas gegraven vijver. Tegenwoordig is deze vijver nog steeds een belangrijk onderdeel van de tuinaanleg en wordt de Voorvijver genoemd. Meer achter in de tuin was nog een (kleinere) vijver, ook met de contouren van een 8. Vlak bij dit vijvertje stond een grote schuur die in de annalen van Trompenburg steeds de Zwitserse schuur wordt genoemd. Dit gegeven van de vijvers met een bepaald model en een Zwitserse schuur zou erop kunnen wijzen dat Wachter voor zijn tuin van het buiten Zomerlust een echt tuinontwerp heeft laten maken in de stijl die destijds gangbaar was en waarin dit soort elementen vaak werden gebruikt. Maar tekeningen of plattegronden van de tuin ten tijde van het eigendom van Hendrik Wachter zijn helaas niet bekend. Wel kan er aan de hand van de eerste foto's die zijn genomen vanaf 1863 worden aangenomen dat de padenstructuur en beplanting toen al langer aanwezig waren en mogelijk grotendeels dateren uit de tijd van Wachter.

In 1857 verkoopt Hendrik Wachter zijn buiten Zomerlust aan James Smith die toen ook het oude huis met tuin genaamd Trompenburg aan de 's Gravenweg heeft aangekocht. Trompenburg was een al lang bestaande woning. In een advertentie in de OPRICHT Haerlemse Courant van 8 oktober 1715 wordt “een zeer playsante woning” te koop aangeboden. Het betreft een huis met bijgebouwen en tuin. Bij een latere verkoop van het huis in 1798 wordt vermeld dat het hier gaat om “een huijs, koetshuijs, tuinmanshuijs, salon, coepel en erve genaamd Trompenburg”; tevens maar apart werden verkocht “broeijramen, kassen tuijnzierade & ca”. De nieuwe eigenaar James Smith gebruikt voortaan de naam Trompenburg voor zijn gehele bezit aan weerskanten (benoorden en bezuiden)

◀ De Aesculus achter het oude huis, 1863. De serre naast het huis werd later jachtkamer,

◀ Het huis in de zomer van 1904.

75

6

DE VOORVIJVER

De venige grond heeft wel een voordeel. Het is geschikt voor de aanplant van velerlei bomen en struiken. Zo is de grote collectie rododendrons in Trompenburg ontstaan. Zij bestaat uit circa 700

De voorvijver,
panorama vanaf
het huis, voor-
jaar 1931

⤴ Treureik
(*Quercus robur*
'Pendula') in het
essenprieel, 1972

⤴ Essenprieel
zomer 2022. Foto
Judith van Gilst

⤴ Dhr. van Hoey
Smith, nazaat
van James Smith,
tussen collectie
Sempervivium,
1974.

⤵ De Zak-
doekjesboom
in bloei.

STEUN TROMPENBURG

Met elke wandeling steunt u de tuin; óók met een Museumkaart of Rotterdampas.

Indien u het behoud van de monumentale tuin en de museale collectie verder wilt steunen, Vriend worden van de tuin of Botanic Guardian (dit laatste kan ook zakelijk). Óf huur Tuin Perenhof eens af voor een bijzondere bijeenkomst in het groen!

Meer informatie: www.trompenburg.nl/steuntrompenburg.nl en www.trompenburg.nl/perenhof

verschillende soorten en is wereldberoemd. Het hoogtepunt van de bloei van de rododendrons valt in mei, in de rest van het jaar geven deze struiken een aangename groene structuur aan de tuin.

Een bijzondere boom in de tuin is de Zakdoekjesboom ook wel Vaantjesboom (*Davidia involucrata*) genoemd, die in mei bloeit. De boom dankt zijn naam aan de grote witte schutbladen die aan weerszijden van de eigenlijke bloem hangen en op zakdoekjes lijken, de bloemen hebben een lichte vanillegeur. De boom komt oorspronkelijk uit China.

Trompenburg herbergt een verzameling bomen, struiken, vaste planten, bollen en knollen en succulenten, afkomstig uit de hele wereld. De familie Van Hoey Smith begon al in de negentiende eeuw met het verzamelen van bomen en bijzondere struiken. De vaste planten kwamen pas later 'in de mode' en zijn vooral in de vorige eeuw in groten getale aangeplant.

Elke periode kent zijn eigen tuintrends, het bijzondere in Trompenburg is dat de verschillende tuinstijlen die tijdens de afgelopen eeuwen zijn gepasseerd nog steeds zichtbaar zijn in de huidige tuinen. Zo is er de Engelse Landschapsstijl in het oudste gedeelte, de Formele Stijl uit de negentiende eeuw in het gebied achter het entreepaviljoen en de 'gemengde' stijl, die in de twintigste eeuw in de mode was zien we terug in Tuin Hintzen. De grote gemengde border met bomen, struiken en vaste planten vormt daar de afscheiding tussen Trompenburg en het naastgelegen huis. De meest actuele tuintrend zien we in de Overtuin, hier is in 2018 begonnen met het ontwikkelen van een voedselbos, een project dat jaren nodig heeft om tot volle wasdom te komen en dat we hier op de voet kunnen volgen.

Het loont ook zeker de moeite een kijkje te nemen in de woestijnkas, hier groeien vetplanten zoals cactussen die in ons klimaat niet winterhard zijn.

24 & 25 september
Herfstfair (Planten-
& oogstmarkt)
9, 10, 11 december
Groene Kerstmarkt

⤴ Tuin Hintzen,
Astilbeborders,
juli 2022.

⤴ Romantische
berceau.

De planten zijn gerangschikt op geografische herkomst. Er is een border met vetplanten uit Afrika, een border met cactussen uit Mexico, een gedeelte met cactussen uit Noord-Amerika en één voor Zuid-Amerika die weer is onderverdeeld in o.a. Chili, Peru, Bolivia en Brazilië. Voor kinderen is vooral Tuin Excelsior het spannendste gedeelte van de tuin, hier vind je een wild bosgedeelte waar bomen die omvallen mogen blijven liggen en waar je met je handen (en je voeten) in de modder kunt wroeten!

In 2008 wordt de naam uitgebreid tot *Trompenburg Tuinen & Arboretum* om recht te doen aan de ontstaansgeschiedenis: een geleidelijke aaneen-

schakeling van tuinen rond het oude Trompenburg. Hier vind je dus bijzondere collecties planten, waaronder de Nationale Collectie eiken, beuken, hulst en hosta. Soms zorgt deze bijzondere collectie bomen voor verrassende nakomelingen. Als deze 'nieuwe' planten hun weg vinden naar kwekerijen spreken we van 'introducties'. Zo kun je over de hele wereld eiken en beuken tegenkomen die in Trompenburg zijn ontstaan.

Meer weten? Er worden in Trompenburg het hele jaar door rondleidingen met gids, workshops en andere activiteiten georganiseerd, met verschillende thema's. Kijk voor meer informatie op trompenburg.nl

⤴ Het oudste
deel van de tuin,
juli 2022. Foto
Judith van Gilst

DE KAPING VAN HET VRACHTSCHIP SS AIZKORI MENDI

Dit is het verhaal van de ontvoering van drie Nederlandse- en drie Spaanse mannen aan boord van het Spaanse vrachtschip ss Aizkori Mendi. Het schip werd door haar bemanning gekaapt en van Rotterdam naar Spanje gebracht om zich daar over te geven aan de rebellen van generaal Franco.

DOOR DICK RUIS

Spanje was sedert 17 juli 1936¹ verwickeld in een felle burgeroorlog tussen regeringsgetrouwe troepen en opstandelingen onder leiding van generalissimo Francisco Franco, die zich op 1 oktober 1936 had laten uitroepen tot het staatshoofd van Spanje. Mede door deze strijd en het feit dat de eigenaar van het schip, de rederij "Cie. Navigation Sota y Aznar" uit Bilbao, bleef varen voor de officiële Spaanse regering was het schip al lange tijd niet meer in een Spaanse haven geweest. Men wilde voorkomen dat het schip in handen van Franco zou vallen. Toen de stad Bilbao in handen van de Franco- opstandelingen was gevallen verplaatste de rederij het kantoor naar Londen.

Op vrijdag 3 september 1937 lag de Aizkori Mendi afgemeerd aan boei 7 in de Maashaven te Rotterdam. Het schip was op 17 augustus 1937 aangekomen in de Rotterdamse haven met een lading graan uit Buenos Aires in Argentinië. Nadat de lading gelost was moest het schip worden verhaald (versleept) naar de scheepswerf van Wilton Fijenoord te Schiedam voor enkele reparaties.

▼ Havensleep-
boot ss. Phoenix

Een deel van de Spaanse bemanning was nog aan wal toen het schip onder stoom werd gebracht en de sleepboten Achilles (kapitein Gastelaars) en de Phoenix (kapitein Rietdijk) van L. Smit & Co Internationale sleepdienst, vastmaakten aan het voor- en achterschip. Dat een deel van de bemanning nog aan wal was zou geen probleem zijn bij het verhalen van het schip naar Schiedam.

Kapitein Unzain en de havenloods Scheurkogel stonden op de brug evenals de waterklerk B. van der Heide en A.C. Andressen, kantoorbediende van de cargadoorsfirma Sir Ranon de La Sota. De loods vroeg aan de kapitein waarom er stoom was gemaakt. De kapitein verklaarde dat er slechts één ketel standby was. Later zou blijken dat alle stoomketels waren opgestookt. Ook bleek dat de Aizkori Mendi 1500 ton bunkerkolen en voor een maand proviand aan boord had.

Toen de roeiers de trossen hadden losgemaakt van de boeien begonnen de sleepboten het schip de Maashaven uit, de Nieuwe Maas op te slepen. De scheepstelegraaf stond op halve kracht. Om 15.30 uur was de sleep ter hoogte van de Parkhaven toen de bemanning de sleep-trossen kapte waardoor deze in het water vielen. Om te voorkomen dat zij in de schroeven terecht kwamen trokken de geschrokken sleepbootbemanningen de trossen snel aan boord. Kapitein Unzain gaf orders om de telegraaf op volle kracht voorwaarts te zetten. Hij trok zich niets aan van het protest van de loods en de Aizkori Mendi voer volle kracht richting Hoek van Holland. Loods Scheurkogel probeerde de telegraaf op stop te zetten. Dat werd hem door de kapitein met geweld belet.

De kapitein van de sleepboot Phoenix wist zo dicht langs zij van het vrachtschip te komen dat men probeerde een ladder tegen de scheepswand te zetten. Zodat de drie Nederlanders van het schip af konden komen. Aan de reling van het vrachtschip stonden echter matrozen die met stukken hout in hun handen een dreigende houding aannamen. De Phoenix moest het vrachtschip laten gaan omdat het te gevaarlijk werd. Het schip maakte steeds meer snelheid.

De sleepboten voeren hierna snel naar de wal waarna een sleepbootkapitein direct per telefoon de rivierpolitie en de havendienst waarschuwde. De gemeentelijk havenmeester A. Kortlandt nam

onmiddellijk telefonisch contact op met het Departement van Defensie. Hier gaf men de mijnenlegger Hr. Ms. Medusa, die in de haven van Vlissingen lag, opdracht om direct uit te varen om de Aizkori Mendi op te sporen, aan te houden en de drie Nederlandse opvarenden van boord te halen.

Aan boord van het vrachtschip zei kapitein Unzain tegen de drie Nederlanders dat: "Als er op zijn schip geschoten zou worden hij er niet zeker van zou zijn wat er dan kon gebeuren. In het gunstigste geval zouden de Nederlanders mee naar Spanje gaan". Door de dreigementen van de kapitein waren de mannen bang geworden dat zij, bij gebruik van geweld door de autoriteiten, in zee zouden worden gegooit. Ook waren er nog drie bemanningsleden, een stoker, stuurmansleerling en een leerling machinist, die niet mee naar Spanje wilden. Zij werden opgesloten in een hut. Later bleek dat een dag voor het vertrek de vrouwen van de kapitein en de 1^e stuurman aan boord waren gekomen.

Vanaf de wal was inmiddels het kantoor van de Scheepsagentschap Dirkzwager te Maassluis gewaar-

⬆ **SS. Altuna Mendi (1922), Azkori Mendi (1937), Monte Teide (1939).**

Foto Tynebuildships. co.uk>A-Ships/altuna-mendi1922. Rui Amaro

⬇ **Motorboot Reporter van Dirkzwager BV. aan de steiger te Hoek van Holland. Foto collectie H. v.d. Lugt**

schuwd. Omstreeks 17 uur kwam de Aizkori Mendi ter hoogte van Maassluis. Hier kwam een motorbootje van Dirkzwager, met douaneambtenaren aan boord, de haven uit. Het scheepje voer langs zij mee en probeerde met fluitsignalen het schip te laten stoppen. De bemanning van het vrachtschip stond aan de reling en zong Spaanse liederen. Het schip had door de ebstroom nog meer snelheid gekregen waardoor het scheepje niet mee kon komen.

Ook op de post Hoek van Holland van Dirkzwager was inmiddels alarm geslagen. Hier maakte men de motorboot Reporter gereed. Politie-inspecteur De Pous, chef politie Hoek van Holland, een politie-agent bewapend met pistool, een sergeant van de militaire politie bewapend met een karabijn en de loodscommissaris stapten aan boord. Hierna voer de Reporter naar de Aizkori Mendi en probeerde langs zij van het vrachtschip te komen. Door de hoge snelheid van het schip lukte dat niet. Andressen stond op de brug van het schip en gebaarde naar de mannen op de Reporter terwijl hij door een megafoon riep: "Niet schieten". Op de Reporter verstond men dit niet maar ze begrepen uit de gebaren dat de Hollanders bij de loodsboot zouden worden afgezet.

Het Spaanse vrachtschip voer nu op volle kracht tussen de pieren van de Nieuwe Waterweg door op weg naar zee. Aan boord liet de kapitein aan Andressen een brief van de rederij uit Londen lezen waarin stond dat de kapitein en bemanning waren ontslagen. Die brief was een dag eerder door Andressen aan de kapitein gegeven. De bemanning had namelijk nieuwe looneisen aan de rederij gesteld waaraan de rederij niet wilde voldoen.

Kapitein Unzain liet weten dat hij en de bemanning door het ontslag zonder werk waren en hun gezinnen niet meer konden onderhouden. Hij zou het schip naar Bilbao brengen en het daar aan Franco² geven. Zij hoopten hierdoor door Franco te worden beloond en in dienst te worden genomen.

Net buiten de drie mijl zone, vlak bij loodsboot 18 die bij de Westpost kruiste, minderde de Aizkori Mendi vaart en stopte. De loodsboot was inmiddels via de radioverbinding op de hoogte gebracht. De kapitein liet de Franco-vlag en de loods afhaal vlag hijsen. Hierna werden de drie Nederlanders en de drie Spaanse bemanningsleden van boord gehaald en naar de loodsboot gebracht. De drie Spaanse bemanningsleden hadden kort daarvoor van de kapitein hun volle gage³ uitbetaald gekregen. Vervolgens maakte het Spaanse vrachtschip vaart en verdween in de richting van het Kanaal. De loodsboot voer nu naar Hoek van Holland waar de Nederlanders en de Spanjaarden van boord werden gehaald en door de politie-inspecteur De Pous en de loodscommissaris werden gehoord. Vervolgens namen de drie Nederlanders de trein naar Rotterdam terwijl de drie Spaanse bemanningsleden door de Rivierpolitie werden meegenomen en met de politieboot naar Rotterdam werden gebracht. De mijnenlegger Hr. Ms. Medusa was inmiddels teruggeroepen naar Vlissingen. De Spaanse bemanningsleden mochten, na verhoor, op eigen gelegenheid naar Spanje reizen.

Uit het politie-onderzoek bleek dat er aan boord van het Spaanse vrachtschip muiterij was uitgebroken. Een deel van de bemanning schaarde zich achter de wettige Spaanse regering en het andere deel schaarde zich achter de opstandige Generalissimo Franco. Omdat het schip onder stoom lag en sleepboothulp had om op de rivier te komen besloten de aan boord gebleven, Francogezinde, bemanningsleden naar zee te vertrekken. Om het

geheel geloofwaardig te maken had de kapitein het verhalen naar de werf van Wilton Feijenoord te Schiedam voor kleine reparaties aangevoerd omdat het schip gewoonlijk daar repareerde en dat zonder de dure havengelden van Rotterdam kon.

Welke groep van de bemanning in Rotterdam was achtergebleven was onbekend. Zij zijn waarschijnlijk op eigen gelegenheid naar Spanje vertrokken.

HET ONTBREKEN VAN MACHTSMIDDELEN TER BEVEILIGING VAN DE ZEEGATEN

Omdat de kapitein en bemanning van de Aizkori Mendi door de eigenaren van het schip waren ontslagen hadden zij geen zeggenschap meer over het schip. Toen de kapitein en bemanning het schip buiten bereik van de rederij brachten maakten zij zich schuldig aan diefstal van het vrachtschip. De Nederlandse havenloods, waterklerk en kantoorbediende en de drie Spaanse bemanningsleden werden door kapitein en bemanning wederrechtelijk van hun vrijheid beroofd en bedreigd. De kapitein van de Aizkori Mendi heeft niet voldaan aan de sommatie van het bevoegd gezag om het schip te stoppen.

Na de vernedering van het gezag van de Staat tijdens het voorval met het vrachtschip Aizkori Mendi kwam er al snel in de dagbladen commentaar en kritiek op de gijzeling van de drie Nederlandse burgers aan boord van het Spaanse schip en het onvermogen van de Nederlandse staat om het schip tot stoppen te brengen. Zelfs in een aantal dagbladen in Nederlands-Indië werd de gebeurtenis uitgebreid besproken.

^ Stoomloods-
vaartuig nr. 18
dienstdoende
voor de Nieuwe
Waterweg. Foto
collectie H. v.d. Lugt

SCHEEPSGEGEVENS AIZKORI MENDI

Het vrachtschip Altuna Mendi werd in 1922 gebouwd op de scheepswerf West Yard van J. Readhead and Sons Ltd. te South Shields, Engeland. Op 25 februari 1922 werd de naam Altuna Mendi te water gelaten. In maart 1922 was het schip gereed en werd overgedragen aan de eigenaar Cie. Navigation Sota y Aznar uit Bilbao, Spanje. Het schip was 6202 BRT groot. Het schip werd voortgestuwd door een heen en weer bewegende drievoudige expansiemotor van 448 pk en beschikte over één schroef, snelheid 10 knopen. In 1936 voer het schip voor de Spaanse Republikeinse regering. Het werd een Spaans Republikeins gevangenischip. Ook vervoerde het munitie en legermateriaal. In 1937 voer het schip weer voor de Cie. Navigation Sota y Aznar uit Bilbao, Spanje en werd omgedoopt tot Aizkori Mendi. In september 1937 werd het schip te Rotterdam gestolen door een gedeeltelijke bemanning en naar Spanje gebracht. In 1939 werd de eigenaar Naviera Aznar SA. Te Bilbao. Het schip werd omgedoopt tot Monte Teide. Op 16 januari 1967 werd de Monte Teide gesloopt te Santander, Spanje.

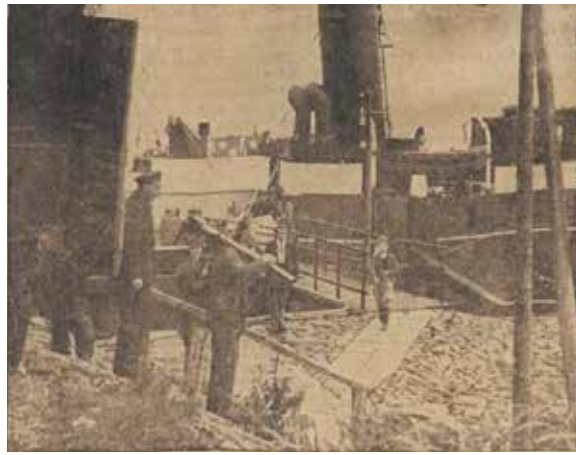
Zo lezen we in het dagblad “Nieuws van den Dag voor Nederlands-Indië”: *“De vlucht van een buitenlands schip over een van onze belangrijkste vaarwegen, de machteloosheid van de politieboot die het schip niet eens in kon halen, de afwezigheid van elk machtsmiddel om dit Spaanse schip te tonen dat de Nederlandse Leeuw nog iets anders kan dan brullen van spijtigheid. Dit alles is zo’n eigenlijke blamage, dat elke rechtgeaarde Nederlander van schaamte het bloed naar het hoofd stijgt. Dit kán toch maar, in het hart van Nederland – is er soms nog meer nodig om ons volk wakker te schudden?!”*

Op het moment van de kaping was het enige beschikbare oorlogsschip, de mijnenlegger Hr. Ms. Medusa te Vlissingen gestationeerd en dus te ver weg. De politie te Rotterdam had geen adequate middelen om zo’n groot schip tot stoppen te dwingen. Het kustverdedigingsfort te Hoek van Holland had sedert 1927 geen vaste bemanning meer. Er waren slechts een paar militairen van het Korps Politietroepen voor de bewaking van het vestingwerk. Hierdoor was het niet mogelijk om het geschut van het fort te gebruiken om het schip te stoppen. Deze gebeurtenis was een symptoom van een jarenlange verwaarlozing door bezuiniging van ‘s lands defensie. Wilde men de ingang van de Nieuwe Waterweg en daarmee de toegang tot de Rotterdamse haven beschermen dan zou de marine een schip moeten leveren welk à la minute kon wegvaren en voor het gevecht gereed was. Wil men deze maatregel goed doorvoeren dan kon men met één schip en bemanning niet volstaan. Het laten overkomen van enkele torpedojagers uit Nederlands-Indië bood geen oplossing omdat men die schepen, gezien de internationale toestand, daar niet kon missen.

Mogelijk moest Nederland ook oorlogsschepen leveren aan een internationale vloot in de Middellandse Zee om daar de belangrijke vaarroutes te beschermen. Nederland kon hieraan niet voldoen wegens gebrek aan oorlogsschepen. De marine was dus ook niet in staat om voor permanente bewaking van de Nieuwe Waterweg te zorgen.

TE NEMEN MAATREGELEN TER HANDHAVING VAN HET OVERHEIDSGEZAG

Naar aanleiding van de ontstane commotie had de minister van Defensie de eerste maatregelen genomen om herhaling van het voorval te voorkomen. Hij liet in een brief aan de hoofdcommissaris van politie te Rotterdam weten dat vanaf 14 september 1937 één der loodsvaartuigen voor de mond van de Nieuwe Waterweg zou worden uitgerust met een kanon van 3.7 cm en een radio-telefoontoestel met golflengte 177 M. Het kanon zou worden bediend door een marine-kanonnier.

▲ Bewapenen loodsboot. In-
discische Courant,
d.d. 22-09-1937.

“O.L.” =
draai
bij of
ik open
vuur
op u.

Indien een particulier vaartuig zich op de Maas of de Nieuwe Waterweg aan strafbare handelingen schuldig had gemaakt en zich aan de politie trachtte te onttrekken zou allereerst het vaartuig door een politieboot moeten worden gevolgd. Indien daarbij ingrijpen met de sterke arm door het loodsvaartuig onvermijdelijk was dan moest deze zaak aan de chef van de Marinestaf te ‘s-Gravenhage worden gemeld met vermelding van nationaliteit, naam en uiterlijke kentekenen van het verdachte schip. Als deze autoriteit de maatregel nodig vond dan zou namens de minister van Defensie de nodige bevelen aan het loodsvaartuig worden gegeven.

De minister van Defensie vaardigde nu een uitvoerige bijzondere instructie uit voor de schipper van het loodsvaartuig op kruispost voor de Nieuwe Waterweg en voor de onderofficier-kanonnier der Koninklijke Marine gedetacheerd op een loodsvaartuig op post voor de Nieuwe Waterweg.

Via de Semafoor te Hoek van Holland zouden de gegevens van het verdacht schip worden doorgegeven aan de schipper van de loodsboot met de opdracht om maatregelen te treffen om dat schip aan te houden. Bij normaal weer moest dat ongeveer 500 meter buiten de kop van de Zuiderpier gebeuren. Vervolgens hees de loodsboot seinvlaggen met het naamsein van het verdachte schip en het sein: “O.L.” = draai bij of ik open vuur op u. Bij slecht weer moest het schip worden teruggebracht in de Nieuwe Waterweg om daar voor anker te gaan. Aan het schip moest worden meegedeeld dat, bij het niet opvolgen van de bevelen, er zal worden geschoten. Alles in afwachting van een politieboot die langs zij van dat schip zou komen.

Als het verdachte schip weigerde de bevelen afkomstig van de loodsboot op te volgen zou een schot met scherp voor de boeg van dat schip gegeven worden. Indien men daar niet op reageerde zou men een schot met scherp op de brug van dat schip geven. De onderofficier-kanonnier van marine was, voor de tijd dat hij aan boord van de loodsboot is

gedetacheerd, ook onbezoldigd Rijksveldwachter en daardoor bevoegd om met wapengeweld behulpzaam te zijn bij de handhaving van het wettig gezag.

Ook een maatregel op korte termijn was het zo snel mogelijk bemannen van het "Fort aan den Hoek van Holland" zodat men dag en nacht passerende schepen met het geschut van het fort tot stoppen kon dwingen. Om dat mogelijk te maken kwamen op 29 maart 1938 de manschappen van de 4^e schoolcompagnie, Regiment Kustartillerie, na hun opleiding te Vlissingen naar Hoek van Holland. In het fort maakte zij onmiddellijk de C-koepel gevecht gereed. Deze draaibare pantserkoepel beschikte over twee kanonnen van 15 cm en kon pantser- of brisantgranaten van 51 kg afvuren. Naast de koepel stond een groot zoeklicht. De koepel zou dag en nacht worden bemand door de koepelwacht zodat men onmiddellijk kon vuren. Hiermee werd voldaan aan datgene wat onder anderen geschreven werd in het dagblad: "Het Nieuws van de Dag voor Nederlands Indië", te weten: *"De enige maatregel die men in de overgangperiode kan nemen en wel direct, is het bemannen van het kustfort te Hoek van Holland zodat dit dag en nacht gereed zou zijn om een schip dat ons gezag tart, te genezen van de dwalingen zijns weegs"*.

Verder werd op de begroting van het ministerie van Defensie voor 1938 een post opgenomen voor de bouw van drie bewakingsschepen voor bewaking en neutraliteitshandhaving van de territoriale wateren. Deze schepen moesten ruim voldoende snelheid kunnen maken om vrachtschepen te kunnen inhalen en tot stoppen te dwingen. Ook de politie moest betere middelen krijgen, namelijk behoorlijk bewapende en snel varende motorboten. Er was er één in aanbouw voor de noordelijke zeegaten. Een boot die een snelheid

van 22 mijl per uur kon bereiken. Zulke schepen moesten er ook komen voor de bewaking van de Nieuwe Waterweg.

Met de ontsnapping van de Aizkori Mendi en bemanning aan het Nederlandse gezag eindigde dit verhaal in Nederland. Het schip bereikte veilig de haven van Bilbao. Hier gaf kapitein Unzain schip en bemanning over aan generaal Franco waarop de Aizkori Mendi voor de rebellen ging varen. Het schip vervoerde veel wapens en munitie vanuit Italië naar Spanje. Italië werd in die tijd geregeerd door de fascist Benito Mussolini, een geestverwant van Francisco Franco. Na het voorval met het ss Aizkori Mendi heeft een dergelijke gebeurtenis zich in Nederland nooit meer voorgedaan.

- 1 Van 17 juli 1937 tot 1 april 1939.
- 2 Generalissimo Franco, leider der revolutionairen.
- 3 loon

Bronnen:

Archief St. Fort a/d Hoek van Holland/bunker Bremen.

Schrijven van het Departement van Defensie, IIe afd. A. No.121, d.d. 11 september 1937 aan de hoofdcommissaris van politie te Rotterdam, met de bijlagen "Bijzondere instructies voor de schipper van het loodsvaartuig en de onderofficier-kanonnier van de marine".

Schrijven van de Hoofdcommissaris van politie te Rotterdam L. Einthoven d.d. 14 september 1937 aan de Inspecteur van politie te Hoek van Holland met een afschrift van de bijzondere instructies voor de schipper van het loodsvaartuig en de marine kanonnier.

Schrijven van het Departement van Defensie, Geheim, nr. B.191. d.d. 16 september 1937 aan de chef Generale Staf, m.b.t. de permanente bezetting van de kustforten.

Schrijven van de Inspecteur der Artillerie, Geheim, nr. 854 G. m.b.t. de bewapening van de loodsbotten en/of bewakingsvaartuigen en kustverdedigingsbatterijen en de bemanningen daarvan.

Schrijven van de Chef van de Generale Staf, Geheim, nr. 4052, d.d. 17 december 1937 aan de Minister van Defensie, m.b.t. permanente bezetting van de kustforten.

Dagbladen: via Delfher.nl.

Diverse dagbladen uit september 1937, o.a. De Maasbode, 04+6-09-1937. Haagsche Courant, 04-09-1937. Het Vaderland, 04+6-09-1937. De Standaard, 04-09-1937, de Tijd, 04-09-1937. De Nederlander, 04-09-1937. Delftse Courant, 04-09-1937. Arnhemse Courant 06-09-1937.

Indische dagbladen o.a.: Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indië, 17-09-1937.

Het Nieuws van den Dag voor Nederlands Indië, 14-09-1937. Deli Courant, 17-09-1937.

Bataviaans Nieuwsblad, 21-09-1937. Indische Courant, 22-09-1937.

◀ Koepel C met 15 cm geschut van het Fort a/d Hoek v Holland, Dick Ruis, historisch onderzoeker St. Fort a/d Hoek van Holland/ bunker Bremen, Historisch Genootschap Hoek van Holland.

Veertig jaar geleden verscheen *Een Rotterdams kind en andere ontmoetingen* van Clara Eggink (1906-1991). In het titelverhaal schreef zij: “Ik weet het nu wel zeker, Rotterdam heeft gemaakt dat ik een mens ben geworden in plaats van de mevrouw waar ik toe voorbestemd was.” Ze woonde van 1909 tot 1928 in Rotterdam, de stad die zij met ‘hevige geboeidheid’ observeerde.

DOOR PETRA TEUNISSEN-NIJSE

“GEEN MEVROUW, MAAR EEN MENS”

DE ROTTERDAMSE JEUGD VAN CLARA EGGINK

Clara Eggink was dichteres, vertaalster, critica, essayiste en romanschrijfster. Haar oeuvre is zeer divers: poëziebundels, een roman, een biografie en een aantal verhalenbundels. Ook vulde zij meer dan twintig jaar een boekenrubriek in het *Leidsch Dagblad* en vertaalde zij zo’n zeventig romans.¹ De zwerftochten die zij in haar jeugd maakte, voedden haar observatievermogen en verbeeldingskracht. Dat lees je terug in haar autobiografische novelles ‘Een Rotterdams kind’ uit 1962 en ‘Kind’ uit 1980.²

GEHEIMZINNIGDOENERIJ VAN DE OUDEREN

Clara Eggink had een vrije jeugd in de ‘wonderlijke kolk van handel en hartstocht’, zoals ze Rotterdam omschreef. Claartje, zoals ze altijd werd genoemd, werd in Utrecht geboren, op 18 april 1906. Voluit

heette ze Clara Hendrika Catharina Clementine Hélène Eggink. Haar moeder Clara de Laat was een Limburgse apothekersdochter. Clara heeft haar vader Hendrikus Johannes Eggink eigenlijk nooit gekend. In 1907 vertrok de berooide boekhouder namelijk naar de Verenigde Staten, in de hoop “in het nieuwe land er weer bovenop te komen”. Zijn hoogzwangere vrouw en zijn dochter zwaaiden de Potsdam met Hendrik na, in de hoop hem snel na te reizen. Dat gebeurde nooit, want Eggink zou bij een tocht in de bergen zijn omgekomen. Tenminste, dat werd Claartje verteld, maar: “Toen ze later ouder was en minder geloof hechtte aan de uitspraken van ouderen, is ze wel op de gedachte gekomen dat de man die haar vader was er gewoon vandoor was gegaan [...] Die gedachte dat er iets niet pluis moest zijn vond zijn bron in de ge-

➤ Klassenfoto van de lagere school met Clara Eggink.. Collectie Literatuurmuseum, Den Haag.

heimzinnigdoenerij van de ouderen, die ook later met geen woord meer over hem spraken.”³

BEPAALD GEEN SENTIMENTEEL KIND

Clara en haar broertje, die alvast de Amerikaanse namen Harry John had gekregen, groeiden op zonder vader. Moeder knoopte met moeite de touwtjes aan elkaar. Mede daardoor verhuisde het gezin vaak. Zeventig jaar later herinnerde Clara zich een huis aan het Haringvliet, een winkel in de Rotterdamse binnenstad en daarna een woning vlak bij de nieuwe polder Blijdorp. Ze genoot van de reuring in de oude stad en het volksleven in ‘Het Rode Zand’. De rosse buurt werd indertijd afgebroken en Claartje speelde graag tussen de puinhopen. Een langere tijd woonde het gezin wat landelijker, aan Schoonderloostraat 76 b in Delfshaven.⁴ Dat was een prettig huis met serre die op een boomgaard uitkeek. Claartje zat urenlang in de tuin of juist in de dakgoot met haar favoriete ‘schrijftafeltjes’, waarop ze zorgvuldig de juiste pen en het juiste papier rangschikte. Hun huis lag vlak bij het verwaarloosde kerkhof Schoonderloo, waar ze dikwijls rondscharrelde tussen de afgebroken grafzerken: “Het geheel had toch iets griezeligs en ze ging ook alleen maar op het kerkhof als de zon scheen en ze liep ook altijd van het hek naar de lichte kant waar de vaart was. Daar scheen de zon op blauw golvend water en de knotwilgen zwiepten in de wind. Daar werd ze vrolijk van.” Droogjes schrijft ze dat ze ‘bepaald geen sentimenteel kind’ geweest moet zijn. Wel diepe indruk maakten de Belgische vluchtelingen die in 1914 in het wijkgebouw van Delfshaven, tegenover hun woning werden opgevangen.

ARMOEDE EN RUMOER, LOL EN ELLENDE

Niet lang daarna verhuisde het gezin naar de Kortenaerstraat 36 b in Cool, een keurige straat. Claartjes moeder was op 8 oktober 1914 getrouwd met zeeman Evert Jan Ebbeler, waardoor het gezin financieel in veiliger wateren kwam. Claartje kreeg een grote zolderkamer die ze volstouwde met oude boeken. Ze vond het “een fijne buurt. De Maas was er veel makkelijker te bereiken en nog vele andere havens daarbij, er was het park, er was de Heen en Weer, het veerbootje naar de overkant van de rivier dat tweede klas maar drie cent retour kostte en nog talloze andere streken waar je rond kon hangen. [...] Kortom, het was een omgeving waar veel te beleven viel in haar ogen. [...] Armoede en rumoer, lol en ellende – dat is haar bijgebleven uit die omgeving en dat is geen wonder. Het was de tijd vlak na de Eerste Wereldoorlog, de tijd van de grote havenstakingen, werkeloosheid en honger. Ze was te jong om de oorzaken van

^ Uitsnede van een klassenfoto van de lagere school met boven in het midden Clara Eggink. Collectie Literatuurmuseum, Den Haag.

> De woning van het gezin waarin Clara Eggink opgroeide aan de Schoonderloostraat 76 b in Delfshaven. Inmiddels, in 2022, kijk je niet meer uit op een boomgaard, maar op bebouwing.

dat alles te begrijpen, maar ze zag het wel. Ze zag de gevechten tussen de stakers en politie te paard, tussen stakers en niet-stakers. Ze zag de vrouwen en de kinderen uit hun nauwe straten komen en met de kreet ‘honger’ de broodwagens en de melkbezorgers overvallen en leeghalen. Ze wist ook van de mannen die hun werk op en bij de schepen hadden en ’s morgens vroeg met een revolver op zak met dezelfde Heen en Weer naar de overkant gingen.”

IK KEEK EIGENLIJK ALLEEN MAAR

Veel controle werd er op Claartje niet uitgeoefend. Al van jongs af aan bestond haar werkelijke leven uit rondzwerven en later lezen. Dat lezen had ze

geleerd van haar grootmoeder, 'Bonma', die bij hen inwoonde. Ze las al vlot voordat ze naar school ging. Die lagere school stond volgens Clara in het hart van de oude stad aan de Delftsevaart, met de Torenstraat aan de achterzijde. Misschien was dit de in 1854 geopende Centerschool? Daar bleef ze tot deze school werd opgeheven en ze naar een 'afschuwelijke' school moest. Zeventig jaar later was ze nóg boos dat ze moest doubleren. Omdat het schoolhoofd verklaarde dat ze 'veel te dom' was voor het gymnasium, kwam ze terecht op de Eerste HBS voor Meisjes aan de Witte de Withstraat. Claartje vond het daar "lang niet kwaad en was vol belangstelling voor de zaken die haar onderricht werden. Alleen dat huiswerk en het feit dat ze gewoonlijk te laat kwam omdat ze zo dicht bij school woonde, verzuurden de zaak." Ze trok nauwelijks met haar klasgenotes op: "Ik wist toch al dat ik min of meer een eenling was en er waren zoveel dingen die mij heel wat meer interesseerden dan die school vol burgertrutten. Want daar was de straat. De straten van de stad waar ik niet rond mocht hangen, maar waar ik het liefste was. [...] Ik keek eigenlijk alleen maar. En het Oude Westen van Rotterdam, vlak bij de havens en de dijk, was een paradijs voor wie kijken wilde."

"Ik wist toch al dat ik min of meer een eenling was en er waren zoveel dingen die mij heel wat meer interesseerden dan die school vol burgertrutten"

Ze beschreef het Oude Westen als: "een typisch voorbeeld van hoe Rotterdam vroeger in elkaar zat. Alles en iedereen stond en leefde er door elkaar en niemand die zich daar iets van aantrok of er bezwaar tegen maakte. Reders en bankiers woonden in hun grote huizen aan brede straten, maar in de zijstraten stonden de pakhuizen en de zeemanspensions, de bedrijven van shiphandlers, sleepdiensten of nog andere verkopers van scheepsgerei. Achter de tuinen van de herenhuizen lagen houtzagerijen en soms een kleine werf. Zo werden ook de wijken van de minder gefortuneerde burgers doorkruist door sloppen en stegen met woonkazerne waar het dagelijks leven een vervaarlijke heftigheid kon aannemen. En dan was er de waterkant zelf waar letterlijk altijd wat te beleven viel. [...] Het laden en lossen, het afmeren en het vertrek van grote en kleine schepen, het kijken naar het omlaag komen van de vertrekvlag en het luisteren naar de stoomfluit, het klotzen van het water, de wind, de

▲ Portret van Clara Eggink (rechts). Collectie Literatuurmuseum, Den Haag

▼ Clara Eggink in Almen in 1961, een jaar nadat *Een Rotterdams kind en andere ontmoetingen* verscheen. Van

links naar rechts: Clara Eggink, Jeanne Bieruma Oosting, J.C. Bloem A. Roland Holst. Collectie Literatuurmuseum, Den Haag.

Doodenmarsch

*Ik waag mij haast niet in die straat
waar gloeiend puin in 't donker staat.
De wind loeit om een bouwvaltop,
een schelle vlam schiet suizend op,
belichtende als in spotternij,
de resten van wat huisgerei.
Hier vond wie dagelijks nam en gaf
een ruw en eindloos massagraf.
Het werk van hersens, hand en lust
is even grondig uitgeblust.*

*Ik wend mij naar de waterkant.
De schepen liggen leeggebrand.
Het water, d'eeuwenoude baan,
voert bloed en roet naar d'ocean.
Daar staat de dood nog op de brug,
een zwarte schaduw, recht van rug.
Och broeders, hij bleef ongedeerd
terwijl uw schim hier langs marcheert.
Links, rechts...*

*Maar als de stad weer is herbouwd
van staal en glas en steen en hout,
die kleine wereld is hersteld,
bolwerk van koopwaar, zee en geld,
als er gewerkt weer wordt op de as
van wie voor kort hier werkend was –
Dan zullen nog bij nieuwe maan
uw schimmen door de straten gaan.
Links, rechts...*

^ Het gebouw van de Hogere Burger School voor meisjes, gebouwd in 1873, op de hoek van de Witte de Withstraat en de Boomgaardstraat. Collectie Rotterdams Archief, circa 1900.

mist soms, het is allemaal bij elkaar een beweeglijke bodem van haar bestaan gebleven.”

HEEL TEVREDEN MET ONZE DICHTER

Clara's jeugd eindigde na zes jaar HBS in 1925. Op haar mondeling examen Nederlands was een beroemde 'gecommiteerde', de dichter J.C. Bloem (1887-1966), die ook als nachtredacteur buitenland werkte bij de NRC, recht tegenover de HBS. Haar eerste indruk van de man die zij uit haar lesboek kende, was “een tamelijk gezette man die al aardig kaal werd. [...] Hij was niet knap, maar hij had wel een goed gezicht. Hij had mooie handen. Hij had iets onbeweeglijks en zag eruit alsof hij te kort geslapen hebben. Hij was mild en vriendelijk ten opzichte van zijn slachtoffers. Wij waren heel tevreden met onze dichter.” Kort na het examen schreef Bloem aan Clara of zij iets voelde voor een nadere kennismaking. Na enige aarzeling, hij was twee keer zo oud als zij, ging zij op zijn verzoek in. Al op 1 december 1925 verloofde zij zich met Bloem, “de eerste man die mij niet verveelde”. Na een vrolijke verlovingstijd, waarin Clara tot haar vreugde het nachtleven van Rotterdam en kunstenaarsvereniging De Oase ontdekte, trouwden ze op 4 november 1926. Ze betrokken een woning in de havenbuurt, aan de Westzeedijk 72b, waar ze tot 1928 bleven. Van zwerftochten door de binnenstad en langs de havens kwam nu niet veel meer, want Clara was al heel snel zwanger en Bloem hield er 'negentiende-eeuwse' ideeën over het huwelijk op na. Clara was echter geen 'mevrouw' en hun huwelijk was dan ook geen succes, al bleven ze tot Bloems dood bevriend. Twee volgende echtgenoten waren evenmin blijvertjes. Haar liefde voor het water en voor Rotterdam bleef echter wel. Hoewel ze er nooit meer zou wonen, schreef ze bekend geworden gedichten als 'Doodenmarsch' uit 1940, over het bombardement, dat werd opgenomen in het *Geuzenliedboek*.

Noten

- 1 Lucie Th. Vermij: 'Ik stortte mij over de grenzen. Droom en werkelijkheid in leven en dichtkunst van Clara Eggink.' In: *Lust en Gratie*. Jaargang 11 (1994-1995). Zie ook: L.Th. Vermij. 'Ik stortte mij over de grenzen'. Leven en werk van Clara Eggink (Amsterdam, 1994)
- 2 Clara Eggink, *Een Rotterdams kind en andere ontmoetingen* (Amsterdam, 1962). Clara Eggink, *Kind* (Den Haag, 1980). De citaten zijn gekozen om te illustreren hoe Eggink zelf op haar jeugd terugkeek. De betrouwbaarheid van de herinneringen van Clara Eggink, een kind dat geneigd was om te dromen, is niet heel groot. Zo zijn er subtiele verschillen tussen beide novellen, vooral over haar uitzonderlijke familieomstandigheden, naast woordelijke overeenkomsten. *Kind* is in de afstandelijker derde persoon geschreven.
- 3 Inderdaad blijkt uit het archief van de Holland Amerika Lijn dat H.J. Eggink op 2 november 1907 met de Potsdam vertrok, maar het is op zijn minst vreemd dat op 4 april 1908 opnieuw een H.J. Eggink naar de VS voer, ditmaal met de Statendam. Waarschijnlijk heeft Clara Eggink als kind niet geweten dat het huwelijk van haar ouders op 10 december 1913 officieel werd ontbonden door scheiding (zie persoonskaart van C.W.M.C. de Laat bij het CBG). Clara noemt haar moeder in haar novelles 'een eerbare weduwe'.
- 4 In het Rotterdamse Adresboek van 1915 staat op dit adres E.J. Ebbeler, tweede machinist bij de HAL.

‘DAT IS MIJ NOGAL WAT, DAT IS EEN GRAP’

HET VERPLAATSEN VAN LANDHUIS DE OLIPHANT VAN NIEUWESLUIS NAAR ROTTERDAM

DOOR FRANS ASSENBERG

De verhuizing van het landhuis De Oliphant van het gehucht Nieuwesluis bij Heenvliet naar Rotterdam ging niet zonder slag of stoot. Naast eigenaar mr. G.H. van Everdingen, speelden uiteraard allerlei besturen er een belangrijke rol in. Dat maakte dat er veel vertragingen optraden, die weer extra veel geld kostten.

▲ Opname van een onbekende datum van het landhuis de Oliphant. Het landhuis lag bij het gehucht Nieuwesluis, ook wel ‘Nieuwe Sluis’ genoemd.

Bron Streekarchief Brielle.

▲ > Het herbouwde landhuis de Oliphant. Foto Frans Assenberg.

Aan het einde van de 16^e eeuw was het de weduwe van lakenverkoper Jan Aelbrechtsz. in Delft, Geertje Claesdr. die hertrouwde met Cornelis van Coolwijck. Deze man zat goed bij kas want hij kocht, samen met twee andere heren, in 1590 bedijkt land bij Nieuwe Sluis op het eiland Voorne. Een jaar later gaf Van Coolwijck opdracht tot de bouw van een ‘boerenbehuizinge,’ meer een royaal landhuis dat hij net als zijn huis in Delft ‘De Oliphant’ noemde. Zijn bedoeling was op zijn terrein landbouw te gaan exploiteren (door een boer).⁵ Coolwijcks huis moest met de achtkantige toren op een kasteeltje lijken, waarmee hij zijn invloed en aanzien kon benadrukken. Overigens stamde hij niet af van welk oud of adellijk geslacht dan ook.

Tijdens de erop volgende jaren wisselde De Oliphant regelmatig van eigenaar. Van Coolwijcks

bezit ging in 1629 over naar ene Johan Polyander van den Kerckhove, de heer van Heenvliet, een verwouwing van prins Frederik Hendrik. De volgende eigenaars heetten Hendrik Trip uit Amsterdam en zijn dochter Margaretha Trip. Zij trouwde met Johan Munter. Na Margaretha’s dood in 1711 ging de eigendom over naar Margaretha Cecilia Munter getrouwd met William eerste Earl Cadogan. Na deze graaf kwam in 1772 Jan Preuijt, heer van Oudenhorn, als erfgenaam van de familie Cadogan in het bezit van De Oliphant. Arij Kwak (of Quack) was Schout van Zwartewaal, reder en grootgrondbezitter. Hij was getrouwd met Joanna Preuijt, een dochter van Jan Preuijt. Er waren twee kinderen, Geertrui en Kornelis. Geertrui trouwde met Egbert Hofkes uit Almelo. Hun twee dochters Maria Aurelia en Johanna Jacoba erfden De Oliphant in 1886. Opvallend in dit lijstje is het feit dat de dames Hofkes een

bijzondere koper vonden voor het landhuis: een melkfabriek! In Vlaardingen was de uit Den Haag afkomstige Constant Hendrik Wagenaar Hummelinck zeer succesvol met zijn melkfabriek. Zijn bedrijf groeide en er verzezen diverse zogenaamde buitenfabrieken voor het verwerken van melk. In 1899 zag Hummelinck wel iets in de verwerving van De Oliphant want hij kocht als directeur van zijn 'N.V. Hollandia, fabriek van melkproducten' in Den Haag (de juridische locatie) het herenhuis met schuren, tuin, boomgaard, weiland en wateringen genaamd 'De Oliphant' te Heenvliet in de polder Oud Nieuwland aan de Nieuwesluis. Alle goederen waren volgens de notariële akte afkomstig uit de nalatenschap van Kornelis Kwak. Het spul werd verkocht voor 4.000 gulden.⁶ Het was 1918 toen de veranderingen in de Vlaardingse melkonderneming Hollandia⁷ de directie noopten De Oliphant weer van de hand te doen. De zoon van de oprichter, Jan Maurits Wagenaar Hummelink, zette op 30 augustus zijn handtekening onder de akte waardoor notaris Johannes Marinus Korteweg en anderen zich eigenaar van De Oliphant mochten noemen.⁸ Die 'anderen' waren voornamelijk familieleden.

◀ De 'Heere-kamer' van het besproken landhuis. Bron Rijksdienst Cultureel Erfgoed.

Het was deze notaris die in 1924 plannen be- raamde De Oliphant af te breken, hij wenste een grondige restauratie van het pand. Het gebouw zou in een zeer slechte staat zijn geraakt. Daar stak de Vereniging Hendrick de Keyser een bestuurlijk stokje voor. Die plannen gingen derhalve niet door. Onder leiding van architect A.A. Kok liet Korteweg in 1929/1930 het huis ingrijpend opknappen. Uiteindelijk richtte de notaris De Oliphant in als zijn kantoor. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wilden de

◀ Tekening van de melkfabriek (tevens boterfabriek) van Hollandia in Heenvliet (beter: bij Nieuwesluis). De werkzaamheden in de melkfabriek zullen voornamelijk in het erachter gelegen gebouw hebben plaatsgevonden.

➤ De heren J.M. en M.G Wagenaar Hummelinck voerden net als hun vader een sociaal beleid in de melk-onderneming. Foto's uit het boek over het 50-jarig bestaan van Hollandia

▼ Het hoofdkantoor van Hollandia aan de Oosthavenkade in Vlaardingen.

Foto Frans Assenberg.

➤ Advertentie van Hollandia. De directie adverteerde tot in de kranten van Indonesië, voornamelijk voor gepasteuriseerde melk.

Duitsers De Oliphant opblazen. Daar werd vanaf gezien, maar het gebouw diende wel te worden ontruimd. Toen de oorlog voorbij was dreigde er weer gevaar voor het fraaie landgoed. In februari 1953 stond door de zware noordwesterstorm de dijk bij Heenvliet op doorbreken. De met tienduizenden zandzakken versterkte dijk langs het Voornse Kanaal en de afsluitdam bij Oostvoorne doorstonden de nacht goed. Evenwel bleef de toestand bij Heenvliet en Nieuwesluis én De Oliphant zeer kritiek.⁹

Een mogelijke 'aanslag' op het landhuis was een uitbreiding van de gemeente Heenvliet, vastgesteld in een bestemmingsplan van maart '53. Het ging om de vestiging van industrie en de bouw van een woonbuurtje op een drie tot vier meter hoger liggend terrein. De Oliphant zou daarbij aan twee zijden in de omgeving zijn opgenomen. Mr. G.H. van Everdingen, die in 1953 eigenaar werd van De Oliphant, de Vereniging Hendrik de Keyser en de Bond Heemschut stuurden protestbrieven tegen die plannen aan Gedeputeerde Staten (GS) van Zuid-Holland en de minister van O.K. en W. (Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen).¹⁰ Zij voerden, onder anderen, de zeldzaamheid van het huis aan en het feit dat een particulier het kasteeltje goed en gratis onderhield. De indieners vonden het beter dat een dergelijke beslissing genomen zou kunnen worden als het hele Botlekgebied in de bestemmingen zou worden opgenomen. Ook de uitbreiding van de Rotterdamse haven speelde hierin een rol. Het zou dan ook een langdurige strijd worden.

IN DE VERDRUKKING

Het voortbestaan van de buurtschap Nieuwesluis en De Oliphant kwamen in 1959 echt in gevaar toen de wijzigingen voor het bestemmingsplan 'Brielse Maas' van GS bekend werden, waarmee de Brielse Maas als recreatiegebied door de Botlekplannen in de verdrukking zou raken. Diverse instanties en de heer Van Everdingen brachten hun bezwaren ter kennis van GS. Het was nogal wat want door de verplaatsing van het Hartelkanaal in zuidelijke richting van Nieuwesluis en De Oliphant, zouden deze onderdeel gaan worden van industriële vestigingen ten koste van de recreatieve en culturele zaken. Volgens GS was dat niet zo. Van mr. Hofke, directeur van de Rijksdienst voor Monumentenzorg, kreeg Van Everdingen desgevraagd een reactie op de bestuurlijke ideeën. Hofke had geïnformeerd bij de Provinciale Planologische Dienst over een eventuele verplaatsing van het huis: "Er zal nu wel niets meer aan te doen zijn, dat het Hartelkanaal naar het zuiden wordt opgeschoven en dat mitsdien (*daardoor f.a.*) 'De Oliphant' moet verdwijnen ..." Het maken van plannen ging evenwel gestaag door en de verplaatsing van het

^ Prentbriefkaart van Nieuwesluis. De bewoners van dit dorpje zagen zich na veel politieke discussie, die buiten hen omging, genoodzaakt te vertrekken. Decennia later zei een politicus dat het slopen van al dat fraais goedbeschouwd niet nodig was geweest. Collectie W. Noordhoek

^ > Waar ooit Nieuwesluis lag. Het landhuis stond ongeveer op de plek waar nu de Shannonweg in de Botlek is, aan de overkant van het Scheepvaart- en Voedingskanaal. Foto Frans Assenberg.

Hartelkanaal nam daarmee vastere vormen aan. Een stroom van protesten kwam weer op gang en ook eigenaar Van Everdingen vocht voor het behoud van zijn kasteeltje. Dat deed deze meester in de rechten overigens met beheerste kennis en op een hoog niveau. Hij vroeg zich af of de mogelijkheid om bezwaar te maken tegen een streekplan eigenlijk niet als een wassen neus moest worden beschouwd. GS stelden, ondanks alle bezwaren en alternatieven, in maart 1963 het streekplan ongewijzigd vast. Het Koninklijk Besluit (KB) van 21 juli 1965 gaf aan dat de 'goedkeuring aan het streekplan voor wat betreft 'De Oliphant' onthouden wordt omdat de regering van mening is dat het op de monumentenlijst geplaatste huis (...) van zodanige waarde is dat deze behouden dient te blijven.'¹¹ Ir. Quak, directeur van Gemeentewerken Rotterdam, zei toen tegen een verslaggever over het KB: "Dat is mij nogal wat, dat is een grap."¹²

Het is niet bekend wat de strijders voor behoud van De Oliphant vonden van de mening van het College van B & W van Rotterdam en dan met name die van wethouder Minus Polak (VVD). Hij speelde namelijk een belangrijke rol in die discussie. Rotterdam was in het bezit gekomen van een deel van

het terrein waarop De Oliphant stond. Heenvliet had er dus niets meer over te zeggen. In deze situatie legde Polak een voorstel ter inzage voor een bestemming voor De Oliphant: het zogenaamde 'Postzegelplan,' dat de Rotterdamse gemeenteraad goedkeurde.¹³ (Een bestemmingsplannetje dus.) Na eventuele beëindiging van bewoning zou een passend gebruik voor het huis gevonden moeten worden in culturele of sociale doeleinden. Er kwamen in maart 1968 bezwaren van Van Everdingen en de Bond Heemschut. Die bezwaren werden terzijde geschoven want: 'te laat binnen gekomen...' Intussen, had Van Everdingen aangegeven dat hij in beginsel bereid was aan verplaatsing van zijn huis mee te werken en om De Oliphant aan de gemeente te willen verkopen. Maar, de gemeente wilde het huis wel kopen, maar alleen als daarbij 'niets omtrent passende handhaving' zou worden overeengekomen. De vraag kwam toen naar voren of de gemeente het wel zo goed meende met De Oliphant.¹⁴

In een plan had Rotterdam in februari 1968 het plan opgevat op korte termijn opspuitingen te gaan uitvoeren en perskaden aan te leggen rondom het kasteeltje. Van Everdingen spande hierop een

^ Het herbouwde landhuis de Oliphant, waarin momenteel een cateringbedrijf werkzaam is. Foto Frans Assenberg

kort geding aan tegen de gemeente. Er vond zelfs in de modder bij De Oliphant een juridisch bezoek plaats.¹⁵ Er kwam een schikking tot stand: als de gemeente beloofde de perskaden aan de voorzijde van het huis 'wat terug te leggen,' kon Van Everdingen ermee leven. Het kwartetten met het huis waar het naar toe moest nam een aanvang. Naar Heenvliet? Naar een Rijnmondgemeente? Naar de Bernisse, maak er een museum van of een ontvangstruimte, enz. Een soort zelfbenoemde bemiddelingscommissie van drie heren om De Oliphant te redden wierp zich op tussen de gemeente en de kasteelheer. De drie stuurden een brief aan wethouder Polak waarin zij aangaven dat het tijd was de ontstane moeilijkheden tussen partijen op te lossen. Toen gingen GS zich in een openbare bijeenkomst met De Oliphant bemoeien. Van Everdingen richtte zich daarbij o.a. tegen de 'bulldozer-acties' van allerlei instellingen rondom De Oliphant. "Verschillende verder weg gelegen terreinen bleven rustig liggen en hadden evengoed eerst kunnen worden opgespoten, in afwachting van de beslissing over de vraag of De Oliphant enige meerdere entourage behoeft," aldus de kasteelheer. Dat de heer Van Everdingen jurist was, blijkt wel uit zijn uiteenzetting van de werkzaamheden rond bij landgoed. Het gaat dan om bestemmingen, het Koninklijk Besluit en de werking ervan enz.

VERKOOP

De gemeente had de eigenaar van het huis inmiddels een bod gedaan. Nieuwesluizers werden op hun beurt gesommeerd naar elders te verkassen zodat het dorpje kon worden gesloopt om plaats te maken voor water en industrie. In de zomer van 1967 was het een spookdorp geworden.¹⁶ Door de werkzaamheden rondom De Oliphant was een pontje noodzakelijk geworden voor de bewoners om de overkant van het in 1968 geopende Hartelkanaal en Heenvliet te kunnen bereiken. Dat was voor Rotterdam een dure kwestie: het bootje een jaar laten varen kostte maar liefst 270.000 gulden per jaar. Daar wilde de wethouder logischerwijs vanaf. Hij bood de familie Van Everdingen aan taxikosten te vergoeden voor hun overtochten. Van Everdingen vond dat onaanvaardbaar want de levensvatbaarheid van De Oliphant was afhankelijk van goede verbindingen. In mei 1970 besloot de Rotterdamse gemeenteraad eindelijk De Oliphant te kopen. De wethouder verkoos deze aankoop en herbouwplicht boven de jaarlijkse last van onderhoud van het pand. Van Everdingen betaalde destijds 50.000 gulden voor De Oliphant. In 1970 kreeg hij er volgens bronnen 500.000 gulden voor. (Ooit had de koper 100.000 gulden neergeteld voor het vernieuwen ervan.) Volgens gemeenteraadsleden had het stadsbestuur een aantal tactische fouten

gemaakt inzake deze transactie door de wisseling van bestemmingsplannen met dat van Heenvliet. Toen kwam als een donderslag bij heldere hemel de vraag van B & W aan de minister om toestemming tot sloop van De Oliphant! Wethouder Polak verdedigde in een nota de aanvraag die geheel in tegenspraak was met de erkende plicht tot verplaatsing. Het college voelde niets voor verplaatsing want die kostte alleen al 2 tot 2,5 miljoen gulden. Daar kwamen de jaarlijkse onderhoudskosten van 300.000 gulden tot 350.000 gulden ook nog bij. De inkomsten zouden op jaarbasis maar ten dele worden terugverdiend. Overigens verklaarde Monumentenzorg en een ter zake deskundige aannemer dat het verplaatsen van het huis mogelijk maximaal één miljoen gulden zou zijn. De sloopplannen van het college had een stroom van krantenartikelen tot gevolg. Volgens de Bond Heemschut bood verplaatsing een beter resultaat dan handhaving te midden van zware industrie. Verder vond men dat 'de particulier in strijd met de overheid niet per se het onderspit behoeft te delven'.¹⁷

Vanuit de Rotterdamse gemeenteraad kwam, naast andere verbaasde berichten, een stroom van eveneens verontwaardigde reacties op gang. Meteen stelden de raadsleden Staab en Struik schriftelijke vragen aan de wethouder over deze gang van zaken. Ook de inmiddels naar Velp verhuisde Van Everdingen schreef samen met de organisaties Het Zuid-Hollands Landschap en de Bond Heemschut brieven aan de minister waarin zij de handelwijze van het college afkeurden. De weigering van de minister tot het afgeven van een sloopvergunning was te verwachten kijkend naar de unaniem afwijzende adviezen. In de pers verschenen in verschillende krantenartikelen waarin het besluit om het huis te behouden werd toegejuicht. Uiteindelijk haalde het college bakzeil en kon men op zoek gaan naar een geschikte locatie. Het was in januari 1971 dat de Charloisse wijkraad vond dat De Oliphant uitstekend geschikt zou zijn als bestuurscentrum voor Rotterdam-Zuid. De Medische Faculteit Rotterdam informeerde vrijblijvend naar de mogelijkheid De Oliphant in te richten als logeerplaats. B & W opperden zelf drie mogelijkheden voor de Rotterdamse toekomst van De Oliphant: conferentieoord, woonhuis of museum. Ook suggereerden sommigen het pand in te richten als woonhuis voor de burgemeester. Het bleek niet eenvoudig deze uitdaging aan te gaan. Toen raadpleegde het gemeentebestuur het Historisch Genootschap 'Roterodamum' omtrent de bestemming van De Oliphant. In november 1972 bracht het genootschap advies uit aan B & W. Volgens Roterodamum zou het landhuis het best tot zijn recht komen bij een plaatsing aan de oostzijde of eventueel de westzijde van de Laan

▲ Gevelsteen op de muur boven de deur van de toren van de Oliphant. Het pand heeft geen adellijke historie en kan derhalve niet bogen op bijvoorbeeld een wapen of zo. Foto's Frans Assenberg.

van Nooitgedacht in Kralingen. Als bestemming gaf men aan het huis als ambtswoning voor de burgemeester in te richten. Een jaar later viel in het Jaarboekje 1973 van Roterodamum te lezen: 'dat het advies van het Genootschap niet door de Gemeenteraad in verband met landhuis De Oliphant werd opgevolgd'.¹⁸

In september 1975 startte de herbouw van De Oliphant en kon eindelijk hiervoor de eerste paal de grond in. Plek van handeling was op een hoek van de Groene Kruisweg en de Kromme Zandweg. Steen voor steen werd in het industriegebied Botlek de eeuwenoude woning De Oliphant afgebroken en naar Rotterdam overgebracht. Het gebouw zou wel de kelder, de aangebouwde garage en de keuken moeten missen. Toen de herbouw gereed was zou het kasteeltje alleen voor representatieve en culturele doeleinden worden gebruikt waaronder trouwerijen, vergaderingen en tentoonstellingen. De firma Woudestein was er druk mee, met het herbouwen. Er kwam veel vakmanschap bij kijken maar dat was hun specialiteit. Zestigduizend originele stenen werden aan elkaar gemetseld en langzaam herrees het befaamde landhuis weer. Ook de heer mr. Van Everdingen kwam tijdens de bouw een kijkje nemen. Hij was opvallend genoeg positief over

➤ Amber van Ingen, event-salesmedewerkster van het cateringbedrijf dat in de Oliphant werkzaam is. Foto Frans Assenberg

◀ Schouw in de Oliphant. Foto Frans Assenberg

▼ Op de zolder van het landhuis is het goed vergaderen. Foto Frans Assenberg

de samenwerking met de gemeente Rotterdam. Op vrijdag 21 oktober 1977 vond de opening plaats van de herbouwde Oliphant in de deelgemeente Charlois. Burgemeester André van der Louw verrichtte deze handeling die veel bekijks trok. Ter verhoging van de feestvreugde werd een huwelijk gesloten in de trouwzaal van De Oliphant. Grote hilariteit ontstond toen wethouder W.J. van de Have (PvdA) een zeer oude huwelijksakte voorlas. Bruid Wilma Dries en bruidegom Ger Klip konden hun lachen niet bedwingen. De huwelijksplechtigheid maakte deel uit van de opening en het kasteeltje werd daarmee overgedragen aan de Rotterdamse bevolking. Het was gelukt, Rotterdam was veel geld armer, maar een fraai kasteeltje rijker.

Tegenwoordig ziet het landhuis de Oliphant in Rotterdam-Zuid er prachtig uit. Volgens Amber van Ingen is een particulier de eigenaar, maar vanaf wanneer is haar niet bekend. De onderneming Marinus van Donk Erfgoed 's-Hertogenbosch¹⁹ was de vorige eigenaar die in het huis de catering introduceerde. Amber van Ingen houdt zich via Partyservice.nl daarin bezig met de organisatie en de verkoop in het landhuis: "Ik vind het werk onwijs leuk. Ik organiseer hier bijeenkomsten op zowel zakelijk als particulier terrein zoals uitvaarten maar ook trouwerijen of fotoshoots, maar ook vergaderingen. We zitten met de kosten iets boven het gemiddelde. Het sociale is eigenlijk het leukste." Leuk is ook het feit dat sommige zalen in het gebouw zijn genoemd naar voormalige eigenaren.

Ondanks de politieke strubbelingen en ruzies heeft het landhuis de Oliphant aan de Kromme Zandweg een mooie bestemming gekregen waar Rotterdam mee kan pronken, als fraaie aanwinst voor Charlois.

Noten

- 1 Fré Eggens, *De 'Oliphant, steen voor steen...*, in Brielse Mare, april 2019.
- 2 Notariële transportakte nummer 40, datum 10-07-1899. Notaris K.P. J. G. Bel. Inventarisnummer 3104. Streekarchief Brielle.
- 3 Er werd ook (gecontroleerd) boter gefabriceerd.
- 4 Notariële transportakte nummer 115, datum 30-08-1918. Notaris K.P. J. G. Bel. Inventarisnummer 3132. Streekarchief Brielle.
- 5 Het Vrije Volk, democratisch-socialistisch dagblad. Datum: 5 februari 1953.
- 6 *Rapport Huize 'De Oliphant*, Bond Heemschut. Tekst Jenny Bierenbroodspot-Rudolf, Amsterdam juni 1971.
- 7 *Rapport Huize 'De Oliphant*, Bond Heemschut. Tekst Jenny Bierenbroodspot-Rudolf, Amsterdam juni 1971.
- 8 Rotterdams Nieuwsblad datum: 30 juli 1965.
- 9 Verslag vergadering gemeenteraad Rotterdam, 18 april 1968, nummer XXXVII.
- 10 *Rapport Huize 'De Oliphant*, Bond Heemschut. Tekst Jenny Bierenbroodspot-Rudolf, Amsterdam juni 1971.
- 11 De Volkskrant, datum 22 februari 1968.
- 12 Nick Werring, *Een korte geschiedenis van Nieuwesluis*.
- 13 *Rapport Huize 'De Oliphant*, Bond Heemschut. Tekst Jenny Bierenbroodspot-Rudolf, Amsterdam juni 1971.
- 14 Rotterdams Jaarboekjes 1972, 1973 en 1974, Historisch Genootschap 'Roterodamum' Stadsarchief Rotterdam.
- 15 Over Marinus van Donk zegt hun site: 'Erfgoed 's-Hertogenbosch is ontstaan uit een samenvoeging van de gemeentelijke afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten (BAM), Stadsarchief en Vestingwerken. Met de nieuwe afdeling ontstaat een bundeling van kennis en kunde op het terrein van cultuurhistorie.'

Literatuur

Assenberg, Frans *De geest van vrijheid begint door te dringen' Sociale aspecten van 'Hollandia' Hollandsche Fabriek van Melkproducten en Voedingsmiddelen N.V. in Vlaardingen*, in Jaarboek van de Historische Vereniging Vlaardingen. Vlaardingen 2019.

Stöver, Jos en anderen *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*. Daarin: Rianne van Hiltten *De Oliphant te Rotterdam*. Amersfoort 2000.

Krantenbank Zeeland.

Laan, K. ter en anderen, *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland*. Amersfoort 1942.

Loosjes, A., *Zuid-Holland in Beeld*. Amsterdam 1926.

Schorer, J.H. *Natuur- en kunstbeschouwingen*. Amsterdam 1919.

Werring, Nick *Een korte geschiedenis van Nieuwesluis*, Brielle 2021.

Verplaatsing huize De Oliphant, dossier inv.nr. 1,853.3. 1960 – 1973, Heenvliet. Streekarchief Brielle.

Auteur onbekend, *perskaden omknellen 't Huis De Oliphant*, blad Toeristenkampioen A.N.W.B. inv.nr. 01687, 1 mei 1968. Streekarchief Brielle.

Internet: www.delpher.nl, www.krantenbankzeeland.nl, www.nissewaardig.nl, www.oliphant.nl/geschiedenis, www.plaatsengids.nl/nieuwesluis-heenvliet

Open Monumentendag onderzoekt: Gebouwen in transitie

De Open Monumentendag Rotterdam heeft wederom een kraakhelder concept: zo veel mogelijk monumenten in de stad openen het tweede weekend van september de deuren voor publiek. Dit jaar met een extra focus op het thema: *'Transities – duurzaam duurt het langst'*.

Het lijkt soms of monumenten bevroren zijn in de tijd. "Maar niets is minder waar", zegt programmacoördinator Cilia Batenburg. "Monumenten worden van generatie op generatie overgegeven en die nieuwe eigenaren geven weer nieuwe bestemmingen aan de historische panden. Daarnaast verzinnen ze de slimste dingen om de monumenten te verduurzamen." Daar zijn genoeg mooie voorbeelden van te noemen. Denk aan de Noordsingelgevangenissen die nu prachtige woningen herbergt omringd door een verrassende stadstuin, of het voormalig belastingkantoor waar de toiletten in de nieuwe woningen nu met sluiswater worden doorgespoeld.

Met twee jubilerende monumenten – Diergaarde Blijdorp viert haar 165 ste verjaardag en het Justus van Effencomplex werd precies 100 jaar terug opgeleverd – vragen we ons af of monumenten door hun ouderdom in de basis al duurzaam zijn. Een aantal deelnemende 'Post 65' gebouwen helpt ons de vraag of het duurzaam is om relatief jonge maar belangrijke gebouwen al een monumentenstatus te geven, te beantwoorden. Ook zijn er in het weekend veel vernuftige oplossingen te ontdekken die een monument groener maken, zonder het monumentale karakter van het gebouw aan te tasten. "Er is zelfs een heel duurzaamheidsfestival rondom de Oudehaven en het Haringvliet", vertelt Batenburg enthousiast.

▲ Een twee pagina's grote versie van de monumentenroute door het Oude Noorden vind je bijgevoegd in deze Kroniek.

Wat kun je verwachten op 10 en 11 september 2022?

Bijgevoegd in deze Kroniek vind je de nieuwste route door het Oude Noorden. Je kunt hiermee zelfstandig op pad. Op onze website zijn alle te bezoeken monumenten en het programma van lezingen en rondleidingen te vinden. Natuurlijk doen de klassiekers, zoals het Koopmanshuis aan de Rechter Rottekade, het Schielandshuis en De Hef, dit jaar weer mee. Maar er is ook een aantal primeurs, zoals de Passanten Atoomschuilkelder aan de Schiebroekselaan. Verrassende en persoonlijke verhalen lees je in de nieuwe Mens & Monument interviews. Ontdek alles en meer op: www.ondrotterdam.nl

Fotografie: Eric Frecken

Mens & Monument

► Josephine en Amber vertellen over de Rotterdamsche Bank.

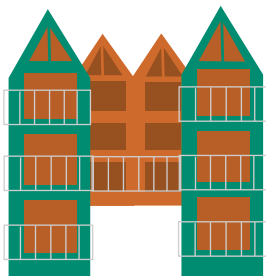
◀ Pieter praat over zijn Erasmus Universiteit.

Oude Noorden, nieuwe bestemmingen

Wanneer is een gebouw oud of uniek genoeg om als *monument* bestempeld te worden? Vinden we gebouwen uit de robuuste jaren '70 bijvoorbeeld al mooi of bijzonder genoeg om veilig te stellen voor toekomstige generaties? En wat doen we op het moment dat een monument zijn oorspronkelijke functie verliest? Welke nieuwe bestemmingen worden er gevonden om deze waardevolle historische gebouwen ook in de toekomst een relevante plek te geven in de stad?

In het Oude Noorden worden al deze vragen gesteld én beantwoord. Een station wordt een restaurant, gevangencellen worden woningen, een kerk wordt een wijkcentrum en de brandweer wordt een bierbrouwerij. Deze route neemt je mee langs oude gebouwen die nieuwe bestemmingen vonden en markante nieuwere gebouwen die misschien óók wel een monumentstatus verdienen. Wat vind jij? Fiets mee en ontdek het zelf!

1. Hofdijk (1983) Stroveer

Om aan de groeiende vraag naar woningen te voldoen, ontstond in de jaren '70 een plan om op lege plekken in de stad nieuwe woningen te bouwen. Eén van die plekken was het Heliportterrein, waar tot de bouw van vliegveld Zestienhoven een helikoptervliegveld lag. Architect Jan Verhoeven had weinig op met de afstandelijke architectuur van het naoorlogse modernisme. Hij ontwierp een idyllische woonwijk, op de menselijke maat gebaseerd, omringd door water en zonder verkeer op het terrein. De in 1983 gerealiseerde wijk bestaat uit 'bouwstenen' die herhaaldelijk worden toegepast: individuele huizen met puntdaken op bruggen. Door al die puntdakjes wordt Hofdijk ook wel Puntmutsendorp, Kabouterdorp of Klein Volendam genoemd. Ook de naam Heliport leeft meer dan 50 jaar na het vertrek van de laatste helikopter nog voort als bijnaam voor de wijk.

Fiets de grote poort door recht tegenover waar je binnenkwam. Houd na de poort links aan. De volgende stop heeft in grote letters 'Stadsarchief Rotterdam' op de zijkant staan.

2. Stadsarchief (1963) Hofdijk 651

In 1963 opende de Rijks Automobiel Centrale (RAC), die de auto's van de PTT beheerde, zijn grootste garage in Rotterdam. Het gebouw moest van de Dienst Stadsontwikkeling hoger worden dan de RAC eigenlijk nodig had. Als gevolg daarvan was er, naast de grote werkplaats, kantoren en plaats voor 500 voertuigen, nog veel ruimte over. De bovenste etage was daarom verhuurd aan postorderbedrijf Ter Meulen. Het gebouw is ontworpen door het architectenbureau Maaskant, Van Dommelen, Kroos en Senf, die ook het nabijgelegen Katshoek en scholencomplex Technikon hebben ontworpen. In 1998 werd het gebouw de locatie van het Stadsarchief, die er 40 kilometer aan archieven bewaart!

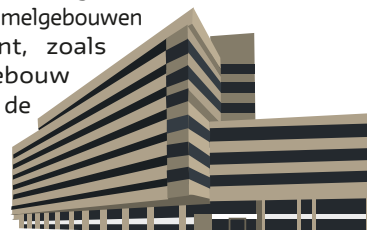
3. Hofbogen: Station Hofplein & Luchtpark (1908) Vijverhofstraat

Vóór de Tweede Wereldoorlog had Rotterdam geen Centraal Station, maar vier stations rondom het centrum: Delftse Poort, Beurs, Maas en Hofplein. De Hofpleinlijn was de verbinding met Den Haag. Het eerste stationsgebouw werd ontworpen door J.P. Stok, ook bekend van het Hulstkampgebouw op het Noordereiland. Dit karakteristieke halfronde kopstation werd tijdens de oorlog verwoest. In 1956 ontwierp Sybold van Ravesteyn een nieuw stationsgebouw, in dezelfde stijl als het eveneens door hem ontworpen Centraal Station. Ook dit stationsgebouw is inmiddels verdwenen, net als Van Ravesteyn's Centraal Station overigens. In 2010 vertrok de laatste trein vanaf Station Hofplein en op het perron is nu een dakpark.

Fiets met de Hofbogen aan je linkerhand naar de Heer Bokelweg. Waar het viaduct de Heer Bokelweg overspant, kun je via een gele trap het Luchtpark bereiken.

4. Katshoek (1969) Heer Bokelweg 157-169

Een gebouw waarvan je je kunt afvragen of het al monumentaal is, is het bedrijfsverzamelgebouw Katshoek. Over eerdere Rotterdamse verzamelgebouwen van architect Huig Maaskant, zoals het bekende Groothandelsgebouw en het Industriegebouw aan de Goudsesingel, is iedereen het wel eens. Maar moet Katshoek ook de transitie naar monument maken?

Met het gebouw Katshoek aan je rechterhand en links een groen perkje, fiets je langs een parkeergarage. Fiets rechtdoor en sla voor het opvallend blauw-wit geschilderde gebouw rechtsaf de Zomerhofstraat in.

5. Zomerhofkwartier

Het Zomerhofkwartier (ZoHo) werd in de Tweede Wereldoorlog grotendeels verwoest. In de wederopbouw van de stad bleef het gebied nogal onderbelicht. Het kreeg de bestemming van bedrijventerrein en de verbinding met het centrum werd afgesneden door het Hofpleinviaduct, de brede Heer Bokelweg en de Heliport. De Hofbogen, ooit een luidruchtige sta-in-de-weg, herbergen nu een keur aan winkels en ondernemers die het gebied nieuw leven inblazen.

Fiets langs het blauw-witte gebouw en sla linksaf de Schoterbosstraat in. Fiets rechtdoor langs de treinwagon van Gare du Nord en daarna een sportveldje. Een stukje fietspad brengt je op de Teilingerstraat. Ga hier rechtsaf naar de Noordsingel en neem het bruggetje naar de overkant. In het verlengde van het bruggetje ligt de Burgemeester Roosstraat. Bijna aan het einde hiervan is links een parkeerplaatsje. De poort in de robuuste muur hierachter is de ingang van het Vrouwe Justitiahof.

6. Vrouwe Justitiahof - De Tuin van Noord

Noordsingel 113

Nog niet zo lang geleden was het helemaal geen pretje om hier naartoe te moeten. Het complex was tot de sluiting in 2012 namelijk de Rotterdamse Strafgevangenis. De gevangenis werd in 1872 in gebruik genomen, en is daarmee één van de oudste justitiële complexen van Nederland. De gevangenis had 340 éénpersoonscellen, toen een heel nieuw idee, verdeeld over vier cellenvleugels. De structuur met de vier vleugels werd opgezet door rijksbouwmeester Allard Cornelis Pierson. Omdat Pierson vlak voor de bouw overleed, maakte zijn opvolger, Johan Frederik Metzelaar, het project af. De gevangenis werd in 1899 aangevuld met het aan de Noordsingel gelegen Gerechtsgebouw, ontworpen door Metzelaars zoon: Willem Cornelis Metzelaar. Sinds de transformatie herbergen de vier cellenvleugels en de negenkantige kern – het zogenaamde *panopticum* – 57 woningen. Ook de vrijstaande kapel, de hofpoort en de vrouwenvleugel zijn tot woningen omgebouwd.

En weet je wat nou het állermooiste is? Nu het geen gevangenis meer is, mag je zelf bepalen hoe lang je hier wilt blijven! Klaar met genieten van de ruimte, het groen en de stilte in de stadstuin? Snel door naar de volgende stop!

Met een grote boog kun je over het binnenterrein achter de vleugels langs. In het hoekje schuin tegenover waar je binnenkwam kun je het complex verlaten naar de Bergstraat. Volg de Bergstraat terug naar de Noordsingel. Iets naar rechts neem je de brug terug over het water, en ga je rechtdoor de Wateringhestraat in. Neem de eerste links en ga de Agniesestraat in, en dan de eerste rechts de Herlaerstraat in. Je ziet aan het eind van de straat de Hofbogen, daar ga je naar links.

7. Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht (1902)

Vijverhofstraat 69

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht is één van maar drie nog bestaande Rotterdamse hofjes. De andere twee vind je in Kralingen. De naam Vrouwe Groenevelt verwijst naar Geertruy Groenevelt (1739-1808), een rijke Rotterdamse, die in haar testament bepaalde dat een deel van haar vermogen moest worden besteed aan een instelling voor alleenstaande oude vrouwen. Het complex bestaat uit 15 huisjes, plus één voor de opzichteres. In het midden van de achtervleugel bevindt zich een regentenkamer, waar het bestuur van de stichting vergaderde. De huisjes waren oorspronkelijk éénkamerwoningen van maximaal 24 m² en faciliteiten zoals een wasgelegenheid waren gedeeld. Na twee grondige renovaties is het woonoppervlak uitgebreid; de zolder is bewoonbaar gemaakt en de huisjes hebben nu privédouches. Luxe!

Met je gezicht naar het hofje, ga je naar links, een stukje terug in de richting waar je vandaan kwam. Volg de Hofbogen naar Station Bergweg.

8. Hofbogen: Hofpleinviaduct (1908)

Vijverhofstraat

Het Hofpleinviaduct is met een lengte van bijna twee kilometer het langste monument én het eerste grote, van gewapend beton gemaakte, bouwwerk van het land. Hier bovenop reden in 1908 de eerste elektrische treinen van Nederland. De lijn liep van Station Hofplein, via Den Haag en Wassenaar naar Scheveningen. Alle 189 bogen van het viaduct zouden oorspronkelijk open blijven, maar al snel waren veel van de ruimtes onder de bogen in gebruik als werkplaatsen en opslagruimte. Nog steeds is een groot deel van de bogen in gebruik. Binnenkort wordt het groene dakpark van Station Hofplein doorgetrokken over de rest van het viaduct.

9. Hofbogen: Station Bergweg (1960)

Bergweg 335

Het tweede station op de Hofpleinlijn is Rotterdam Bergweg. Het huidige stationsgebouw dateert uit 1960 en is ontworpen door Sybold van Ravesteyn (daar heb je hem weer!). Lange tijd stopten hier stoptreinen van de NS. In 2006 werden deze vervangen door metrostellen van RandstadRail, maar deze reden Station Bergweg straal voorbij. Het traject zou in 2010 vervangen worden door een tunnelverbinding met het Centraal Station en het werd het te duur gevonden om het station voor die paar jaar aan te passen voor de RandstadRail. Samen met de Hofbogen is station Bergweg gerestaureerd en sinds 2018 is er een restaurant van Happy Italy in het gebouw gevestigd.

Vervolg je weg langs de Hofbogen over de Voorburgstraat. Bij de Imeldaschool ga je over het speelplaatsje, tussen de school en het spoor door. Rechts zie je de Heilige Familiekerk. Fiets hier omheen, rechtsaf de Nootdorpstraat in naar de Bergsingel.

10. Heilige Familiekerk (1926)

Nootdorpstraat 4

De Heilige Familiekerk werd ontworpen door architecten Jos en Pierre Cuypers, de zoon en kleinzoon van de bekende P.J.H. (Pierre) Cuypers. Zij probeerden met het ontwerp binnen de beschikbare ruimte zo veel mogelijk plaats voor kerkbezoekers te realiseren. Met al die ruimte en het teruglopende aantal gelovigen, was de kerk in de jaren '80 te groot geworden. De kerk werd met een muur in tweeën gedeeld; het achterste deel bleef als kerk in gebruik, het voorste deel werd een buurthuis. In 2008 was de koek écht op en sloot de kerk zijn deuren. Veel objecten uit de Heilige Familiekerk zijn verhuisd naar de Hildegardiskerk; het orgel heeft een plaats gevonden in de Laurenskerk. De Heilige Familiekerk is sinds 2016 in handen van een stichting die zich inzet voor het behoud ervan.

Op de Bergsingel sla je linksaf. Volg de weg en steek de Bergselaan over. Je staat nu voor de voormalige HBS; de Bergsingelkerk staat er tegenover, aan de andere kant van het water.

11. Islamitische Universiteit (voormalige HBS) (1921)

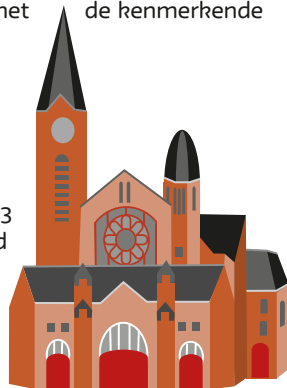
Bergsingel 135

De voormalige Hoogere Burger School (HBS) aan de Bergsingel werd gebouwd tussen 1921 en 1923, naar een ontwerp van Walter Dahlen. De uit Duitsland afkomstige Dahlen heeft als architect van Gemeentewerken Rotterdam veel scholen gebouwd. Bekende voorbeelden zijn de voormalige Meisjes HBS (nu Libanon Lyceum) in Kratingen en de Zeevaartschool met de kenmerkende sterrenwachtoren in Delfshaven.

12. Bergsingelkerk (1914)

Bergsingel 152

De Bergsingelkerk is in 1913 ontworpen door architect Tjeerd Kuipers. Als middelste van drie broers die allemaal architect waren, ontpopte Tjeerd zich vooral als ontwerper van gereformeerde kerken. Van de meer dan 50 kerken die Kuipers ontwierp, zijn er nog maar een paar over. Daarvan zijn er, behalve de Bergsingelkerk, wél twee in Rotterdam te vinden, namelijk de Bethelkerk in Charlois en de kleine Bethlehemkerk in Overschie. In de Bergsingelkerk is de rationalistische invloed van H.P. Berlage, bij wiens architectenbureau Kuipers gewerkt heeft, goed te herkennen.

Roelof Kuipers, de oudere broer van Tjeerd, was gespecialiseerd in watertorens en ontwierp onder andere die van Barendrecht. Foeke Kuipers, de jongste van het stel, tekende voornamelijk villa's, maar ook het Oostelijk Zwembad in Kratingen is van zijn hand.

Ga terug de Bergsingel op in de richting waar je vandaan komt, maar ditmaal met het water aan je rechterhand. Na een tijdje zie je een bruggetje; neem ná het bruggetje de eerste links de Willebrordusstraat in.

13. Chocolade- en Suikerwerkenfabriek Beukers en Rijnke

Willebrordusstraat 130

Van 1894 tot een tijdje na de Tweede Wereldoorlog was hier de chocolade- en suikerwerkenfabriek van Beukers & Rijnke gevestigd. Althans, dit is de achterkant. De voorkant zat aan de Bergweg. Maar waar de voorgevels vrij normale huizen lijken, zie je vooral aan deze kant het industriële verleden goed terug.

Vervolg je weg over de Willebrordusstraat. Steek de Rodenrijselaan over en ga de tweede straat links, de Vrijenbansestraat in. Na het omkooide voetbalveld ga je naar rechts.

14. De Kok en de Tuinman (1ste Nijverheidsschool Voor Meisjes)

Koningsveldestraat 14

Van donderdag tot en met zondag kun je via restaurant De Kok en de Tuinman aan de achterkant van het gebouw naar buiten. Als je dat doet, dan is je direct duidelijk waarom er een 'tuinman' in de naam van het restaurant zit. Het schoolplein van de oude huishoudschool is een groene stadstuin met terras. Een perfecte plek voor een verfrissing, waar je zo'n beetje op de helft van de route misschien wel aan toe bent!

Vervolg je weg over de Koningsveldestraat en neem de scherpe bocht naar rechts de Schiebroekselaan op. De eerste kruising is weer de Willebrordusstraat, ga hier naar links.

15. Depot Noord

Willebrordusstraat 6

Depot Noord is gevestigd in de voormalige broodfabriek en hoofdkantoor van de Rotterdamse bakkersketen Van der Meer & Schoep. Van der Meer & Schoep ontstaat in 1917 wanneer de Crooswijkse bakkersbroers Piet en Jan van der Meer besluiten samen te gaan en Gerard Schoep zich bij hen aansluit. Vanaf de jaren '20 van de vorige eeuw groeit het bedrijf enorm. Op het hoogtepunt heeft Van der Meer & Schoep meer dan 100 winkels in Rotterdam en omgeving. Een wetswijziging in 1968, waardoor supermarkten ook brood mogen verkopen, betekent uiteindelijk het einde van de hoogtijdagen. Nadat het pand lang heeft leeggestaan, kun je er nu vergaderruimte huren.

Na Depot Noord ga je rechtsaf en dan meteen scherp naar links, via het Willebrordusplein de Sint-Agathastraat in. Ter hoogte van nummer 54 kun je door een groot hek de binnenplaats op.

16. De Wasserij (1908)

Zuster Meijboomhof (ingang Sint-Agathastraat 54)

Op het binnenplein tussen de Sint-Agathastraat en de Bergweg staat de oude wasserij van het Bergwegziekenhuis dat werd gebouwd in 1908 en begin jaren '90 werd afgebroken.

De industriële wasserij bleef als enige staan. In 2018 vond het gebouw als 'fashion hub' een nieuwe textiele bestemming; het biedt nu werkruimte aan modeontwerpers.

Aan de andere kant kun je door een soortgelijk hek de Bergweg op. Steek deze over en ga direct de Blommersdijkse laan in.

17. Sint-Hildegardiskerk (1890 - 1892)

Hildegardisstraat 50

De Hildegardiskerk is ontworpen door de Rotterdamse architect Evert Margry. Evert overleed hij in 1891, waarna zijn broer Albert Margry de kerk samen met zijn collega Jos Snickers voltooidde. Wat de Hildegardiskerk voor Rotterdam bijzonder maakt is dat hij, samen met de Lambertuskerk in Kralingen, één van de twee laatste neogotische kerken is die nog in gebruik zijn. Zijn architectuur maakt de kerk ook buiten Rotterdam bijzonder. De karakteristieke voorgevel, met zijtorentjes aan weerszijden van de hoofdtoren. Zo'n opbouw heeft in Nederland alléén de Sint-Bonifatiuskerk in Zaandam - óók een ontwerp van Margry en Snickers.

18. Het Klooster Oude Noorden (1912)

Hammerstraat 91 t/m 121

Het Klooster Oude Noorden werd tussen 1912 en 1922 in fases in gebruik genomen als de St. Hildegardisschool voor meisjes. Het gebouw heeft schoollokalen en een gymzaal, maar er zijn óók leefruimtes voor de nonnen die er lesgeven. Met het vertrek van de nonnen in 1979 verloor het complex zijn functie. Na een periode van verloedering is het Klooster grondig gerenoveerd en doet nu dienst als Huis van de Wijk.

Volg de Hammerstraat een stukje en sla de eerste rechtsaf de Ruivenstraat in. Neem rechts de Hooglandstraat en dan links de Moerkapellestraat.

19. Het Eenzame Huis (1903)

Bloklandstraat 108

Heel soms zie je ze staan, een eenzaam oud huis ingesloten in nieuwbouw. Ook hier in de Bloklandstraat vind je er één. Het pand uit 1903 werd een monument van weerstand tegen sloopzucht toen eigenaren Heleen en Mike er niet uitkwamen met de projectontwikkelaar. En dat ze het pand niet zomaar wilden opgeven is niet vreemd: de overgrootmoeder van Mike kocht het pand ooit, het overleefde de oorlog en er werd met liefde en toewijding in geklust door de huidige bewoners. Als eerbetoon aan de gewonnen strijd tegen de sloopkogel kreeg het huis een plekje in Miniworld Rotterdam.

20. Bloklandschool (1910)

Bloklandstraat 109

De oude Bloklandschool is in 2017 getransformeerd naar woningen, maar niet op de meest voordehandliggende manier. Het gebouw herbergt zeven woningen: drie appartementen, twee lofts in de oude gymzaal en in het midden twee 'herenhuizen' van drie verdiepingen hoog.

Op de zijgevel prijkt een 12 meter hoge muurschildering van Coen Moulijn uit 2011. Deze is bij de transformatie van het gebouw intact gelaten, als eerbetoon aan de legendarische Rotterdamse voetballer die hier opgroeide.

Met je rug naar de school neem je de Vinkenlust en dan de tweede links de Vinkenstraat in. Aan het eind ga je naar rechts de 1e Pijnackerstraat in. Steek de Zaagmolenstraat over en de eerste links is de Kromme Wiekstraat. Het volgende punt is aan het eind van de Kromme Wiekstraat direct links om de hoek.

21. Oude Jacob Catshuis / Museumwoning (ca. 1897)

Jacob Catsstraat 23

Rond 1900 was er in het Oude Noorden genoeg ruimte om te bouwen. Daardoor was het niet nodig om panden met vier woonlagen te bouwen. Luxe 'alkoofwoningen' met drie woonlagen raakten in de mode. En dat zorgde weer voor een mooie verhouding tussen de breedte van de straat en de hoogte van de bebouwing. De woningen zijn zo ingericht dat je als bezoeker een goed idee krijgt van hoe hardwerkende Rotterdammers in de jaren '30-'40 én in de jaren '50-'60 leefden.

Vervolg je weg op de Jacob Catsstraat en volg rechtsaf de Zaagmolenstraat. Neem de tweede rechts het Zwaanshals op. Links, ter hoogte van 290, zit een poortje naar de laatste stop van deze route.

22. Brouwerij Noordt (ca. 1939)

Zaagmolenkade 46

De laatste officiële stop van deze route is Brouwerij Noordt. De grote hal waar de brouwerij in zit, is eind jaren '30 gebouwd als garage voor de gemeentelijke brandweer. Door fusies van een aantal gemeentediens ten, ontstond in 1955 de ROTEB (Reiniging Onderhoud Transport en Brandweer), die het terrein aan de Zaagmolenkade gebruikte tot 1999. Sinds 2015 wordt hier Noordt bier gebrouwen en na deze tocht heb je er wel één verdiend!

Einde (...of nog niet?)

Puf voor nog twee parels? Op de weg terug naar het beginpunt komen we nog twee monumenten tegen die te mooi zijn om onbenoemd te laten. Fiets je nog een stukje mee?

Tegenover de poort waar je het terrein betreedde zit nog een poort. Via deze poort kom je op de Zaagmolenkade. Sla hier rechtsaf en fiets langs het water in de richting van het Noordplein.

23. Heineken Brouwerij (1932)

Crooswijksesingel 50

Fiets je over de Zaagmolenkade met het Noordplein aan je rechterhand, dan zie je aan de overkant van het water de oude Heineken Brouwerij. Op het moment dat Heineken in 1873 met de bouw van de brouwerij begint, staat deze midden in de polders. De brouwerij én de stad groeiden, en bij gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden stopte Heineken in 1974 met het brouwen van bier in Rotterdam. Veel van de oude brouwerij is gesloopt, maar het kantoorgebouw van de Rotterdamse architect Willem Kromhout uit 1932 en de markante toren met erkers op de eerste verdieping staan er nog altijd.

De Zaagmolenkade brengt je bij de Noorderbrug. Steek het kruispunt met de brug aan je linkerhand en vervolg je weg langs het water over de Rechter Rottekade.

24. Koopmanshuizen (ca. 1700)

Rechter Rottekade 405

Ze staan bekend als de oudste huizen van Rotterdam, deze drie koopmanshuizen aan de Rotte. De huizen staan precies op de brandgrens en hebben de brand na het bombardement in de Tweede Wereldoorlog alléén overleefd omdat de bewoners de hele nacht hebben geblust met Rottewater. Maar zelfs daarna waren de oude koopmanshuizen niet veilig; tot vier keer toe is er een sloopvergunning aangevraagd vanwege stadsvernieuwingsplannen! Sinds 1971 zijn de koopmanshuizen gelukkig aangemerkt als rijksmonument en daarmee veiliggesteld voor de toekomst.

Oude Noorden, nieuwe bestemmingen

Fietsroute (ca. 2 uur)

SCHADUWELFTAL VAN 16 DAMES

In 1970 won Feyenoord als eerste Nederlandse club de Europa Cup I. In het archief van de club zijn draaiboeken bewaard gebleven, die voorafgaand aan ieder uit- en thuisduel werden gemaakt. Zo is precies te lezen hoe de reizen naar Berlijn, Warschau en Milaan werden voorbereid. Opmerkelijk is dat de spelersvrouwen ook meegingen. Zij vormden net als de mannen dat seizoen een hecht team. Een van hen is Joke Vrouwdeunt, die als vrouw van wisselspeler Piet er altijd bij was en nog levendige herinneringen heeft aan de Europacup-reisjes, ook al is het ruim vijftig jaar geleden.

32

DOOR JAN VAN DER MAST

Joke Vrouwdeunt (1945) zit aan een tafeltje in de Brasserie van de Kuip en haalt een plakboek uit haar tas, waarin foto's, hotelfolders, reisbescheiden en het finalekaartje zijn geplakt: 'Het was geweldig om het allemaal van dichtbij mee te maken. We hadden echt een hele leuke groep dames. Zo zaten we iedere thuiswedstrijd met elkaar in de koffiekamer. Ik herinner me nog de wedstrijd tegen AC Milan. Mevrouw Happel had een hele mooie sjaal van AC Milan gekocht. Die avond heeft ze hem helemaal kapot geknipt. Ieder van ons kreeg een stukje sjaal. Dat moest geluk brengen. En dat gebeurde. We wonnen met 2-0 van de wereldkampioen! Het was zo'n groots festijn. Iedereen op de tribune was in extase. Bij het laatste fluitsignaal viel meneer Brox in mijn armen. Die man was helemaal in tranen.

Ook naar de uitwedstrijden gingen we mee. Mijn man Piet was wisselspeler, dus ik zat meer aan de zijlijn, maar genoot enorm van die reisjes. We waren een eenheid in zijn eenvoud en hadden veel lol. Ineke Laseroms – inmiddels overleden – was de grote animator. Zij was een leuke vrolijke meid. Met Truus van Hanegem vormden zij een span. Die twee sliepen bij elkaar op de kamer, net als hun mannen. In het algemeen waren we allemaal Rotterdamse vrouwen. Ik kwam van Zuid, net als Piet. Hij speelde heel zijn jeugd bij Feyenoord. Zijn vader Manus heeft jaren in het eerste gespeeld.'

OOST-BERLIJN

In de kwartfinale treft Feyenoord het Vorwärts Berlin, een legerploeg uit Oost-Duitsland (DDR). De uitwedstrijd is op 4 maart 1970. In het draaiboek, een dubbelzijdig A4-tje, dat iedere speler vooraf krijgt, valt te lezen dat de officiële delegatie (25 personen incl. 15 spelers) wordt ondergebracht in het Sporthotel: 'Accomodatie en ligging is prima. Handdoeken en zeep worden na training en wedstrijd ter beschikking gesteld.' Ook staat er dat het 'aan

^ Joke Vrouwdeunt nu. Alle foto's komen uit haar plakboek.

te bevelen is om ons geheel te concentreren op Oost-Berlijn. De medewerking zal dan ongetwijfeld groter zijn.' Kortom, een uitstapje naar West-Berlijn wordt afgeraden.

De spelersvrouwen reizen gezamenlijk naar Oost-Berlijn. Onder hen ook de partners van Gerard Meijer en Ernst Happel. De Telegraaf plaatst op de wedstrijddag een foto van de dames op het vliegveld en noemt hen het 'schaduwelftal.' Het zijn 16 dames: 'Voor doelman Treytel geen dame: zijn verkering is juist uitgeraakt.'

Over haar eerste reis naar een Oostblokland vertelt Joke Vrouwdeunt: 'Het was vreselijk in Oost-Berlijn. Steenkoud en heel armoedig. We zaten op een hotelkamer met niks. Hotel Unter der Linden. Ineke Laseroms was de animator binnen de groep. Zij liet iedereen verzamelen in de hal en stelde voor om te gaan dansen. Er was een Amerikaanse club. We hebben zo verschrikkelijk gelachen, vooral om de lulligheid eigenlijk. We hadden van de club zakgeld gekregen. Het geld dat je in Oost-Berlijn uitgaf moest je noteren, kwitanties bewaren en aan de douane laten zien. Er waren bij ons drie spelersvrouwen die een bontjas droegen. Die kregen vooraf een stempel in hun pas, dat ze deze jassen niet in Oost-Berlijn hadden gekocht. We hadden panty's meegenomen. Dat was een gewild artikel daar, wisten we. Al die panty's en dat Duitse geld, waar je niks aan had, hebben we uiteindelijk aan de buschauffeur gegeven. Die man wist niet hoe-ie het had, en bleef maar buigen en bedanken.

De wedstrijd was midden op de dag. Ook op de tribune was het heel armoedig. We zaten er met dekentjes om enigszins warm te blijven. Het veld moest ontdooid worden en sneeuwvrij gemaakt worden. Het leger was er een week mee bezig geweest. Eigenlijk had er helemaal niet voetbal moeten worden. Afijn, voor mij was het bijzonder dat Piet mocht invallen. Happel had vertrouwen in hem. De twee zondagen ervoor had-ie al mogen invallen en zelfs eenmaal gescoord.' Joke wijst op het krantenknipsel met een foto van haar tegen DWS scorende echtgenoot. Een ander knipsel is een interview met Piet uit De Telegraaf, dat op de dag van de Vorwärts-wedstrijd aandacht besteedt aan de 'vaste' bankzitter: 'Drie seizoenen bij de Dordtse eerstedivisieclub DFC hebben Piet Vrouwdeunt (26) van een nerveuze, nog wat onevenwichtige voetballer tot een bekwame stand-in gemaakt voor Feyenoords keurtroep.' Piet zelf wordt gevraagd naar zijn verwachtingen van de Europa Cup-wedstrijd: 'Ik ben gewoon al reuzeblij dat Ernst Happel mij in de selectiegroep heeft opgenomen en dat ik nu reserve ben.' De kans dat hij mag invallen schat

^ Feyenoord-spelers op excursie in Berlijn.

'Voor doelman Treytel geen dame: zijn verkering is juist uitgeraakt.'

hij gering: 'Franz Hasil, de man die ik zou moeten vervangen, heeft veel meer ervaring dan ik.'

In het ijskoude, open Walter Ulbrichtstadion zitten die middag 30.000 toeschouwers. Het veld bestaat uit een mengsel van ijs, sneeuw, modder, zand, zaagsel en zout. De officierenploeg kan beter uit de voeten op de ijspiste. Happel laat Vrouwdeunt na de rust invallen met de opdracht de offensieve Frässs Dorf uit te schakelen, en doet dat naar behoren. Feyenoord verliest met 1-0. Twee weken later bereikt Feyenoord in een kolkende Kuip door treffers van Kindvall en Wery de halve finale. De loting is een spannend moment: mogelijke tegenstanders zijn Leeds United of Celtic, maar opnieuw wordt het een confrontatie met een legerploeg achter het IJzeren Gordijn: Legia Warschau.

WARSCHAU

Op maandag 30 maart vliegen Ernst Happel en de 15 spelers naar Warschau. De Polen willen Feyenoord graag onderbrengen in het Grand Hotel, maar daar verblijven ook 400 Feyenoordsupporters. Volgens Legia is er geen alternatief, maar na lang aandringen van Feyenoord komen de Polen met hotel Wisla Nieporet, dat op 33 km van Warschau ligt: 'Niet zo lux als het Grand Hotel, maar gelegen aan een meer, met aan de rand daarvan bossen.'

➤ De Feyenoord-dames op de tribune in Oost-Berlijn.

De spelers ontvangen weer een draaiboek waarin de trainingen staan vermeld, en ook dat ze om 23.00 uur naar de kamers moeten. In een begeleidende brief staat tweemaal in kapitalen VERGEET UW PASPOORT NIET. Als zakgeld krijgt ieder 2 dollar per dag, uitgekeerd in zloty's. Daarnaast volgt het advies om geen zloty's over te houden, 'want die zijn in Nederland weinig waard. Als u iets koopt met guldens of dollars, vraag dan kassabon, of kwitantie en bewaar deze goed.'

De Poolse club belooft dat er 'tijdens de wedstrijd geen aanmoedigingen zullen plaatsvinden via omroepinstallatie' en regelt voor Feyenoord 1 perskaart. Die is voor Piet Bouts, de huisfotograaf. Natuurlijk gaan de spelersvrouwen ook naar Warschau. Ze zijn door Het Vrije Volk uitgenodigd om de wedstrijd in Polen bij te wonen. Het betreft echter een trip van een dag. Ze vertrekken om 7 uur 's ochtends vanaf Schiphol. Het optimisme is groot. Op de menukaart van de speciale DC-9 vlucht, staat naast de champagne en de lekkere hapjes ('assiette garnie de chef') de reeks tegenstanders: 'Reijkjavik - AC Milan - Vorwärts Berlin - Warschau - ???' Joke Vrouwdeunt herinnert zich nog dat de vrouwen gewinkeld hebben op het grote plein, de troosteloze wedstrijd in de stromende regen zagen - 'een modderballet' - en rond middernacht versleten en doodmoe in het vliegtuig stapten: 'Om halfdrie 's nachts kwamen we aan in Rotterdam, maar de sfeer was euforisch door het behaalde 0-0 gelijkspel. We gingen ervan uit dat we ze thuis zouden pakken en droomden al van de finale in Milaan.' En dat gebeurt. Thuis – voor 65.000 toeschouwers – wordt Legia met 2-0 verslagen.

MILAAN

Tenslotte is er de finale tegen Celtic. De dames verblijven drie volle dagen in Milaan. Joke bladert door het plakboek en toont foto's van het hotel. 'We zaten aan het Comomeer. Ik zat met mevrouw Van Daele op kamer 142. Dat hotel was erg chique. Een schitterende foyer. Het werd gebruikt voor foto-shoots. Aan tafels zaten allemaal dames met stola's. Wij waren een groep Rotterdamse meiden. Giechelend en lacherig kwamen we aan. 'Ik wil minestronesoep', riep Truus baldadig en we lagen dubbel. De mannen zaten in een hotel aan de andere kant van het Comomeer, Hotel Palace. Wij waren aan het lunchen en ineens staan onze mannen achter het raam. Waren ze met een bootje het meer overgeroeid naar ons hotel. Zag je die chique hotelgasten raar kijken van wat is dat voor een zootje.

Tijdens de finale zaten we weer met zijn allen op een rijtje. Niet op de eretribune, maar helemaal aan de andere kant van het stadion. Ik weet niet meer wie het initiatief nam, maar na het laatste fluitsig-

^ Feyenoord-dames aan tafel met rechtsvoor de zoon van trainer Ernst Happel. Joke Vrouwdeunt zit vierde van links.

naal zijn we als een dolle gaan rennen. We moesten om dat grote San Siro-stadion heen rennen. Toen we eindelijk bij de kleedkamer aankwamen zaten onze mannen al in bad. We konden ze niet feliciteren, maar het was dolle pret. Het was een drukte van jewelste in de kleedkamer: journalisten, fotografen, officials ... De Europa Cup stond op tafel, gevuld met champagne. Bestuurslid Gerard Kerkum stond ernaast, de cup bewakend. Helaas moesten we weer snel terug naar ons hotel, maar de volgende dag – terug naar Rotterdam – zaten we gelukkig in hetzelfde vliegtuig als de mannen. Konden we niet landen op Zestienhoven, want het was een gekkenhuis. Wij allemaal naar de raampjes en naar beneden koeke-loeren: zag je de hele A13 volstaan. Toen werd besloten om uit te kijken naar Schiphol. Maar ook daar stond de rijksweg helemaal vol met supporters. Konden we toch niet met de bus, moesten we toch maar met het vliegtuig. Dat was allemaal zo... ja, tranen liepen over mijn wangen. Al die blijde mensen... mijn god, ik kan er nog steeds emotioneel van worden.' Joke zwijgt even, schudt het hoofd, de tranen staan in haar ogen. Ze neemt een slok van haar cappuccino en hervat: 'Na de landing gingen we gelijk door naar het stadhuis, naar burgemeester Thomassen. Dat was met de bus. Truus van Hanegem moest nodig naar het toilet. Zij is bij het Groothandelsgebouw uitgestapt en weer onder politiebegeleiding naar het stadhuisplein gebracht. O, die mensenzee

op de Coolsingel. En die blijdschap. Dat vergeet je nooit meer. Er ging ook niks fout die dag. Het was een groot feest. Iedereen had ook maar een doel: de jongens toejuichen omdat ze de Europacup hadden gewonnen.' Joke toont een brede grijns: 'Kijk, al wint Ajax hem 26 keer, wij waren de eersten! Dat zal altijd zo blijven.'

'Wij - de dames - mochten overal mee naar toe. Naar het Catshuis in Den Haag waar we werden ontvangen door minister-president De Jong. We werden in de watten gelegd. We kregen zelfs een reis aangeboden door Sky Holidays: een weekje Ibiza. Gratis! Zaten we in hotel Calanova Playa, aan een baai. Dat was nog het Ibiza voor de hippies er waren. We waren de koning te rijk. We waren een grote familie. Gerard Meijer was ook mee. De homogeniteit in die groep was enorm. De instelling was anders toen. De jongens onder elkaar waren heel hecht. De meesten waren semiprof, hadden dus een betrekking naast het voetbal. Piet en ik

'Kijk,
al wint
Ajax hem
26 keer,
wij waren
de eersten!
Dat zal
altijd zo
blijven.'

stonden samen op de markt. Iedereen had hart voor Feyenoord. Dat mis je wel 'ns tegenwoordig. Als je ze nou ziet ... Afijn, laat ik het daar maar niet over hebben.'

Joke sluit het plakboek, bergt het weer op in haar tas, maar opeens komt er weer een herinnering bovendrijven: 'Oja! Na afloop van de finale deelde de UEFA medailles uit aan de spelers, maar ze hadden er maar elf. Ik weet niet hoe-ie het deed, maar Piet stond altijd overal vooraan, dus die kreeg er een, terwijl hij nota bene wisselspeler was. 'O', zei Piet na afloop tegen Coen: 'Dan heb ik jouw medaille.' 'Ach, hou maar', zei Coen. Toen Coen 50 jaar werd heb ik die medaille netjes ingepakt en cadeau gedaan. Mijn man was in dat jaar (1987) overleden. Heel jong nog, 43 jaar. Ook toen - en nog steeds! - merk ik hoe betrokken iedereen van Feyenoord is. Ze hebben me nooit laten vallen.' Dan vertelt Joke over een de uitnodiging voor een reünie komende winter. 'Je hoort er toch bij. Vind ik heel bijzonder.'

➤ Stanny Wery tussen haar man Henk en Franz Hasil (links).

▼ Truus Van Hanegem loopt polonaise.

➤ Greetje Israel en Coby Jansen staan naast de Europacup. Joke Vrouwdeunt op de rug gezien op de trap.

DE LAATMIDDELEEUWSE EN VROEGMODERNE STADSVERDEDIGINGEN VAN ROTTERDAM

Het Rotterdam uit de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd bestaat niet meer. De stad aan de Maas van voor het bombardement van 14 mei 1940 was vergelijkbaar met andere verdedigbare laatmiddeleeuwse steden, zoals Utrecht, Amsterdam en Leiden. Het bombardement wordt soms beschouwd als een allesvernietigende gebeurtenis die de biografie van eeuwen stedelijke ontwikkeling heeft uitgewist. Maar zijn dit wel de juiste veronderstellingen? Is het tastbare verleden van de stad vernietigd door één gebeurtenis nu ruim tachtig jaar geleden? Of was dit een proces dat al jaren voor het bombardement begon? Het beantwoorden van deze vragen wordt bemoeilijkt door het ontbreken van de middeleeuwse bebouwing en stadsinrichting, maar er is afgelopen decennia vooral veel informatie verkregen uit archeologisch onderzoek.

DOOR WOUTER GROENENDIJK

^ Opgraving van de 16e-eeuwse stadsmuur en een waltoren ('Blaakvest') bij station Blaak. Foto Archeologie Rotterdam BOOR

Een aantal van die onderzoeken heeft zich gericht op de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne stadsverdediging, een van de belangrijkste indicatoren van het belang en de welvaart van een middeleeuwse stad. De stadverdedigingswerken van Rotterdam zijn een wat vreemd onderwerp. Immers, de gemiddelde Rotterdammer weet dat deze er ooit zijn geweest, maar door de complete herinrichting van de stad is de locatie, functie en vorm van deze bouwwerken moeilijk voor te stellen binnen het huidige straatbeeld. De laatste herinnering aan dit oude defensiesysteem van Rotterdam is de Delftse poort, die afgebroken werd na beschadiging door het bombardement. Het bouwwerk werd decennia later vervangen door een kunstwerk van staal, met enkele stukken beeldhouwwerk van het originele gebouw, maar het bevindt zich niet meer op de oorspronkelijke locatie. Het is illustratief voor de Rotterdamse naoorlogse stadsontwikkeling: een complete vernieuwing van de binnenstad met af en toe een nieuwerwetse knipoog naar het verleden. In de afgelopen jaren is daar wel verandering in gekomen. Er is meer aandacht voor de vroege historie van de stad, waarvan ook de stadsverdediging deel uitmaakt.

DE RECHTHOEKIGE STAD 1300 – 1358

Rotterdam vierde in 2020 zijn 750-jarig bestaan. Vanaf circa 1270 werd de dam in de Rotte aangelegd. Deze beveiligde het achterland voor overstromingen. Aan deze dam met sluizen groeide langzaam het nieuwe dorp Rotterdam. De officiële, en permanente, stadsrechten werden pas verleend in 1340, na een gefaalde poging in 1299. In de turbulente tijden na de moord op Floris V (1296) werd de Zeeuwse edelman Wolfert van Borselen vrij snel hierna voogd van de ongeveer twaalfjarige

Artiestieke impressie van de Coolvest aan het begin van de 16e-eeuw. Gilbert Kempenaar, Archeologie Rotterdam BOOR

De gereconstrueerde 16e-eeuwse stadsmuur bij station Blaak. Foto Archeologie Rotterdam BOOR

erfgenaam Jan I van Holland. In die functie verleende hij in naam van Jan I op 17 maart 1299 stadsrechten aan Rotterdam. Wolfert van Borselen werd echter door tegenstanders op 1 augustus in Delft vermoord. Als ook op 10 november 1299 graaf Jan I overlijdt, wordt Jan van Avesnes de nieuwe graaf (Jan II van Holland), die direct de meeste maatregelen van Jan I herroept, waaronder het stadsrecht van Rotterdam. Mede door deze twisten moest het stadrecht van Rotterdam nog even op zich laten wachten, maar op 7 juni 1340 was het zo ver. Tegen het aanzienlijke bedrag van 100 pond verleende graaf Willem IV stadsrechten aan de (nog kleinschalige) nederzetting aan de Rotte.

Het stadsoppervlak nam hierna een rechthoekige vorm aan. Het gebied wordt min of meer begrensd door het Steiger en Westnieuwland in het zuiden, Westewagenstraat of Delftsevaart in het westen, Hof van Weena in het noorden en Botersloot of ergens tussen Pannekoekstraat en Baanstraat in het oosten. De waterwegen dienden mogelijk als provisorisch verdedigingswerk of stadsgrens. Er zijn geen historische en cartografische gegevens voorhanden die enige vorm van verdedigingswerken

omschrijven. Ook archeologische gegevens zijn niet voorhanden, met uitzondering van enkele aanwijzingen verkregen uit de opgraving bij het huidige Mariniershof, tussen Hoogstraat en Goudsesingel. Al met al blijft Rotterdam tussen 1300 en 1340 een klein stadje van maximaal 21 hectare, zonder kenmerkende aspecten van een vestingstad zoals muren, poorten en torens.

DE RONDE STAD 1358 - 1505

Vanaf 1358 verandert het stadsbeeld van Rotterdam drastisch. Op 8 mei dat jaar werd door graaf Albrecht een privilege verleend aan Rotterdam met daarin twee belangrijke bepalingen. Ten eerste werd de stadsvrijheid westelijk uitgebreid met het ambacht Rodezand, wat inhield dat het huis Bulgersteyn binnen het stadsgebied kwam te liggen. Door deze uitbreiding was de tweede bepaling mogelijk, namelijk het recht op het delven van vesten. De stad nam nu een ronde vorm aan, met een oppervlakte van ongeveer 74 hectare. De nieuwe begrenzing van Rotterdam was als volgt: het Hof van Weena in het noorden, in het westen de huidige Coolsingel, in het zuiden de 'Blaakvest' en in het oosten de Warande of 'Oude Oostsingel'.

Aan de hand van archeologisch onderzoek is gebleken dat in deze periode de eerste serieuze stadsverdedigingen vorm kregen. De brede vesten werden aan de binnenzijde voorzien van een aarden wal van 2 à 3 meter hoog en 8 meter breed. De wallen waren bovenop voorzien van een houten omheining of 'wagenscot', een soort schutting, die volgens de Middeleeuwse Stadsrekeningen constant gerepareerd moest worden na stormen en overstromingen. Een stevig geheel zal het niet zijn geweest. Vanaf het eind van de 14e eeuw beschikte de 'Noordvest' als enige deel van de stad over een bakstenen stadsmuur, ter versterking van deze strategisch cruciale stadszijde. Pas aan het einde van de 15e eeuw werd naar alle waarschijnlijkheid een deel van het tracé aan de Coolvest omgezet van aarden wallen in een (bescheiden) bakstenen stadsmuur. Het ontbreken van een complete bakstenen stadsmuur met waltorens in Rotterdam tot het begin van de 16e eeuw toont aan dat de stad niet kapitaalkrchtig genoeg was om dit in één opdracht te volbrengen. Dit gebeurde pas in het begin van de 16e eeuw. In vergelijking tot andere steden lijkt dit heel laat omdat de 13e en 14e eeuw de gebruikelijk periode is voor het voltooiën van een bakstenen stadsmuur. Maar ook Amsterdam had pas in 1482 een complete stenen ommuring.

In deze fase werden voor het eerst stadspoorten gebouwd in het tracé van de stadsverdediging. Met de klok mee waren dit de Delftsepoort, de

^ Artistieke impressie uit 1990 van Rotterdam omstreeks 1340 door D. Wijnand naar gegevens van C. Hoek. Met groene lijnen zijn de dijken aangegeven.

Onderaan parallel aan de Maas de Schiedamsingel Hoge Zeedijk de waterkering vanaf circa 1270. In grote letters: A. kasteel Weena; B. kasteel Bulgersteyn;

C. Laurenskerk. In kleine letters: a. Binnenrotte; b. Delftsevaart (pas gegraven rond 1350); c. Botersloot; d. Steiger; e. Kolk; f. Leuve. In cijfers: 1. Middeldam/

Hoogstraat; 2. Oppert; 3. Lombardstraat; 4. Westnieuwland; 6. Oostnieuwland (Stadsarchief Rotterdam, inv.nr. 1992-3205; bewerking Archeologie Rotterdam BOOR).

Hofpoort, de Goudse poort, de Oostpoort, de Hoofd- of Sint-Laurenspoort en de Schiedamsingel. Deze (grotendeels stenen) poorten bestonden aanvankelijk alleen uit een vierkant poortgebouw die later werden voorzien van één of twee hoektorens. Daarnaast beschikte de poorten waarschijnlijk over schietgaten, kantelen, valhek en een valbrug, de kenmerkende elementen van een middeleeuwse stadspoort.

DE SCHOENVORMIGE STAD 1505 - 1572

Het onvermogen om de stadsverdediging te moderniseren en compleet te maken is Rotterdam duur komen te staan tijdens de Jonker Fransenoerlog in 1488-1490. Na afloop van dit conflict waren zowel de stad als de verdedigingswerken in zeer slechte staat, waardoor plannen gemaakt moesten worden voor een wederopbouw. Deze fase wordt gekenmerkt door de complete ommuring van de stad (de 'versteningsbeslissing') en de stadsinkrim-

◀ Uitsnede van de netkaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. Situatie van de definitieve Landstad. Let op de schoenvorm van de stad, de braakliggende terreinen aan de west- en oostkant en de bouw van de eerste scheepswerven in de toekomstige Waterstad.

Uitsnede van de netkaart (Madrid, Biblioteca Nacional, MS Res 207, nr. 25, f. 29v-30r).

ping in het oosten van de 'Warandevest' naar de nieuwe Goudsevest in 1505. Met het verleggen van de oostelijke vest verhuisde ook de Goudse poort mee, deze kwam te liggen op de huidige kruising van de Kipstraat met de Goudsesingel. De stad krijgt door de inkrimping een 'schoenvorm', zoals voor het eerst is waar te nemen op contemporair kaartmateriaal zoals van Van Deventer uit 1560. Mogelijk speelt bij de inkrimping ook een rol dat het aantal gewapende burgers niet genoeg is om de gehele wal te verdedigen. Vreemd is dan wel

dat met de inkrimping van de tot dan toe circa 3,5 kilometer lange omwalling de omtrek met maar ongeveer honderd meter werd verkort. In oppervlak was de inkrimping wel aanzienlijk, namelijk zo'n 13,5 hectare. Duidelijk is ook dat grote delen van de landstad toen nog braak lag zonder bebouwing.

Deze fase is op archeologisch gebied goed vertegenwoordigd. Nabij het Pompenburg, de Coolsingel en Station Blaak zijn grote delen van deze stenen muur teruggevonden. Als men afdaalt naar het perron van Station Blaak, is aan de rechterzijde een gereconstrueerd stuk stadsmuur met toren aanwezig. Dit is nagenoeg het enige tastbare deel van de Middeleeuwse verdedigingswerken in Rotterdam. Naast de stadsmuur werden de meeste stadspoorten opnieuw gebouwd en werden voor het eerst waltorens langs het tracé van de muur gebouwd. In totaal waren 26 van dit soort torentjes te vinden langs de stadsmuren.

DE DRIEHOEKIGE STAD VANAF 1572

Aan het einde van de 16e eeuw was er een aantal ontwikkelingen die zorgden dat Rotterdam zijn stadsgebied ging uitbreiden. Na de Beeldenstorm in 1566 vond met name een toestroom plaats van vluchtelingen uit de zuidelijke Nederlanden. Door de Opstand (1568-1648) was Rotterdam in staat

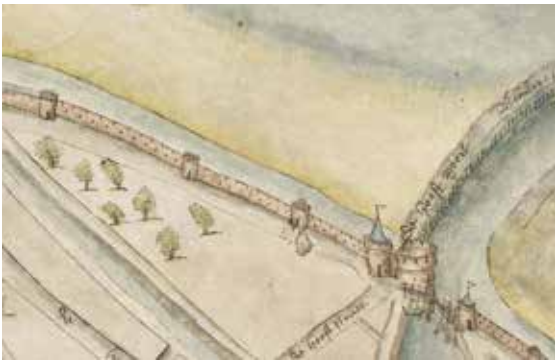
◀ Stadsplattegrond van Balthasar Floris van Berckenrode en Evert Symonszoon Hamersveldt uit 1626. Maximale omvang van de Waterstad, waarbij delen van de Waterstad nog braak liggen. Stadsarchief Rotterdam, inv.nr. RI-20

van paraatheid gebracht en in 1572 ging het daadwerkelijk mis toen de Spanjaarden onder leiding van graaf Bossu op 9 april de stad binnentrokken, er een chaos ontstond en uiteindelijk vele opstandige burgers de dood vonden. Nadat in juli de Spaanse troepen terugtrokken en Rotterdam vrijwel direct daarna zich aansloot bij de Opstand, besloot het stadsbestuur de stad te versterken.

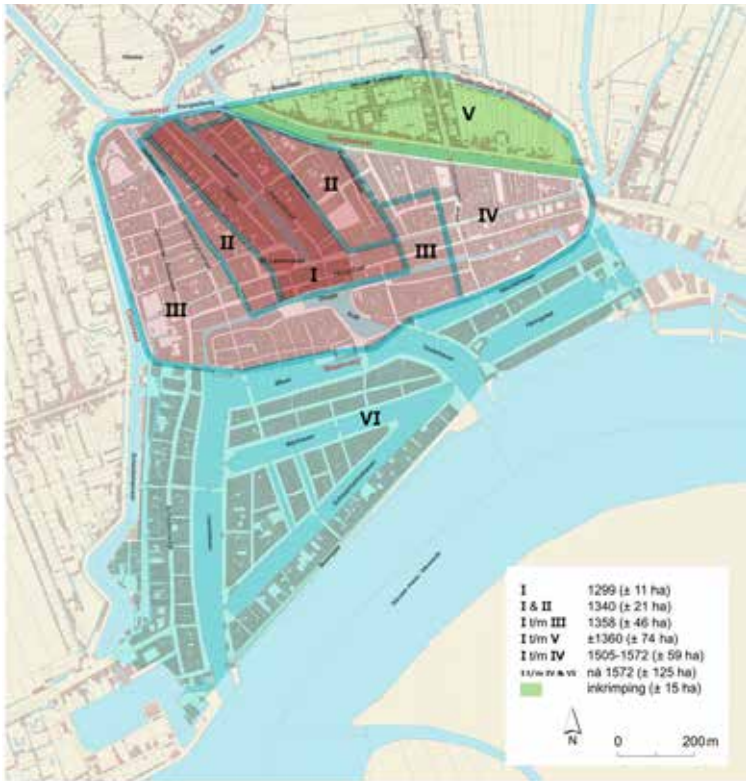
Door de intrede van zwaar geschut zoals kanonnen en mortieren waren de bakstenen muren, stadspoorten en torens in één klap obsoleet geworden. Een fors kanon kan binnen enkele uren een compleet deel van het tracé wegvagen. Een oplossing hiervoor was het aanleggen van aarden wallen en bastions, die de klappen konden absorberen. Deze nieuwe fortificatiemethode valt onder het oud-Nederlands vestingstelsel. Deze vestingwerken werden grotendeels aangelegd in buitendijks gorzengebied ('Aenwas') van de Schiedamsedijk tot de Oostpoort. De landzijde van de stad werd niet uitgebreid, de dreiging werd duidelijk vanaf het waterfront verwacht. Eerst werden tussen 1572 en 1594 twee van dit soort bouwwerken aangelegd ter hoogte van de Wijnhaven en het Haringvliet. Archeologisch onderzoek aan weerszijden van de André van der Louwbrug heeft een 7 tot 8 meter brede en minimaal 1,7 meter hoge, met hout beklede verdedigingswal aangetoond, gefundeerd op hoofdzakelijk kiezels en vuursteenknollen. Tevens werden grote havens aangelegd en het gebied op-

➤ Uiterlijk van de waltorens aan de 'Blaakvest' (met rechts de Hoofdpoort) zoals te zien op een uitsnede van de kaart van Potter uit 1567.

Nationaal Archief, inv. nr. 4VTH

▼ Stadsuitbreidingen – deels speculatief – van Rotterdam met het aantal hectares geplot op de oudste kadastrale kaart (1811-1832). Grotendeels naar een reconstructiekaart van C. Hoek (stadsarcheoloog van Rotterdam tussen 1960-1986) bij de tentoonstelling in het Stadsarchief in 1984. (Hoek 1984a).

gehoogd en ingericht voor scheepswerven en woonhuizen. Zo ontstonden onder andere de Wijnhaven, Scheepmakershaven, het Haringvliet, de Boompjes en de Schiedamsevest. Ook deze nieuwste delen van Rotterdam werden aanvankelijk afgeschermd door bastions of keermuren. De ontwikkeling resulteerde in de zogenaamde Waterstad, met een havenfront van uiteindelijk anderhalve kilometer. Het gebied dat bekend staat als de 'stadsdriehoek' is de gecombineerde Landstad en Waterstad, het oude centrum van Rotterdam van ongeveer 125 hectare. De omtrek van de vestingwerken besloeg rond 1600 een indrukwekkende 5,5 kilometer! Aan het eind van de 16e eeuw waren de Middeleeuwse muren, stadspoorten en torens aan de Blaak en Nieuwehaven reeds gesloopt. De overige stadsverdedigingen zouden in hoog tempo volgen.

Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) nam net als bij andere Hollandse steden de noodzaak tot de bouw van verdedigingswerken af. Maar, in de 17e en 18e eeuw werden er maar liefst dertien sierpoorten gebouwd, waarvan er twee (de nieuwe Delftsepoort en Hofpoort) pas zeer laat in de 18e eeuw. Dit laatste is vrij zeldzaam voor Nederland. Deze poorten hadden geen andere functie dan het bijdragen aan het aanzien van de stad bij binnenkomst. Strikt genomen waren deze poorten geen onderdeel van het verdedigingstracé, maar vervingen wel grotendeels hun middeleeuwse voorgangers die voorheen te vinden waren op deze locaties.

HET EINDE VAN DE VERDEDIGINGSWERKEN

De afbraak van de stadsverdedigingen is een zeer langlopend proces geweest. Voortdurend werden elementen aangepast of verwijderd die niet meer nodig geacht werden. Vanaf de 17e eeuw werden de stadsmuren, poorten en waltorens grootschalig gesloopt om ruimte te maken voor nieuwe bebouwing. De stadsverdediging werd niet gemoderniseerd en vele poorten en torens kregen een andere functie. Na de Tachtigjarige Oorlog verloren de vroegmoderne bastions hun functie en werden ook

◀ Stadsgezicht van Braun en Hogenberg op de bastions van Harinvliet en de Wijnhaven, situatie omstreeks 1575, gedrukt in 1581 (bewerking Archeologie Rotterdam BOOR).

deze aangepast of afgebroken. In de 19e eeuw, met name na de Vestingwet van 1874, werden stuk voor stuk de nog bestaande resten van de stadsverdediging afgebroken ten behoeve van stadsuitbreidingen. Op de oudste kadastrale kaart (1811-1832) en de kaart van Temminck (1839) vinden we nauwelijks nog poorten, torens en bastions terug. De vernietiging van de Delftsepoort in 1940 kan daarom gezien worden als sloop van het laatste relict van de stadsverdediging, maar het degradatieproces begon zeker al aan het eind van de 16e eeuw.

Termen

Stadsvrijheid: Privilege van een stad. Het gebied waarbinnen de wetten en regels gelden van het stadsbestuur.

De Stadsrekeningen: Notariële aktes en rekeningen van het stadsbestuur uit de Late Middeleeuwen. Vertaald en verwerkt in een publicatie door stadsarchivarissen Unger en Bezemer.

De Opstand: Ook wel Tachtigjarige Oorlog genoemd (1568-1648), onafhankelijkheidstrijd van de Nederlandse Provincies tegen de Spaanse overheersing.

Obsoleet: Verouderd, buiten gebruik.

▲ Een anonieme (fantasie) tekening uit de 19e eeuw van de eerste Oostpoort naar een situatie rond 1525. Waltoren GV-01 is te zien rechts van de poort.

Archief Rotterdam inv. nr. RI-542

◀ De Nieuwe Delftsepoort gefotografeerd tussen 1890 en 1900. RCE OF-11505

Dit onderwerp staat centraal in 'Rotterdam in de verdediging', een publicatie van de afdeling Archeologie Rotterdam (BOOR) en aanvankelijk geschreven als Masterscriptie Archeologie aan de Universiteit Leiden door Wouter Groenendijk. Het doel van dit onderzoek was het reconstrueren van de stadsverdedigingen van Rotterdam op basis van historische, cartografische en archeologische bronnen. Met hulp van Gilbert Kempenaar en Arnold Carmiggelt (BOOR) is dit uiteengezet in een rijk geïllustreerde uitgave, die grofweg de periode beslaat tussen de genesis van Rotterdam rond 1300 en de sloop van de Delftse poort in 1940. Het rapport "Rotterdam in de verdediging" is voor 15 euro (incl. verzendkosten) schriftelijk te bestellen via archeologie@rotterdam.nl.

VAN ROTTATOT ROFFA

DOOR DILLON HEUSER

Een handgeschreven briefje van Bokito waarin hij zich op zijn borst klopt, maar zich ook verontschuldigt voor zijn ontsnapping; het zestiende-eeuwse to-do lijstje van Johan van Oldenbarnevelt, waar hij naast het uitbreiden van de Oude Haven ook nog even boodschappen moet doen; of een interview met de ietwat chagrijnige Dam over de Rotte, die moppert omdat hij is weggemoffeld voor een spoorlijn die niet eens meer bestaat, terwijl hij toch eigenlijk als de historische kern van de stad mag worden gezien. Zomaar voorbeelden hoe het boek *Van Rotta tot Roffa* de Rotterdamse geschiedenis voor een jong publiek toegankelijk maakt. Het boek verschijnt dit najaar en zal worden verspreid onder alle groep 7-leerlingen in Rotterdam; een geschenk van het Historisch Genootschap Roterodamum ter gelegenheid van zijn 75-jarig jubileum.

Het initiatief tot het maken van een stadshistorisch kinderboek is afkomstig van Frans Meijer, intussen oud-bestuurslid van het genootschap, die al jarenlang met het idee rondliep om het verhaal van Rotterdam aan kinderen te vertellen. Tijdens gesprekken met stadsgenoten merkt hij dat veel Rotterdammers trots zijn op hun stad, maar over het algemeen weinig kennis van de stadsgeschiedenis hebben. Want, zo vroeg Meijer zich retorisch af: 'Wie weet of de Euro iets met de Euromast te maken heeft? Wie was Erasmus en waarom er zoveel in onze stad naar hem is vernoemd? Waarom staat ons stadscentrum zo vol met moderne en hoge gebouwen in vergelijking tot andere steden?' Geïnspireerd door de nieuwsgierigheid en leergierigheid van kinderen die hij gastlessen over de Tweede Wereldoorlog geeft, komt Meijer op het idee om een kinderboek over de geschiedenis van Rotterdam te maken.

Een korte zoektocht naar gelijkgestemde kenners en partners leidt Meijer naar de Stichting Droom en Daad – een filantropisch fonds voor projecten in en over Rotterdam – die kritisch maar met enthousiasme de benodigde ondersteuning toezegt. Vervolgens wordt historisch onderzoeksbureau Stad en Bedrijf gevraagd en passend concept te bedenken, het project uit te voeren en het boek uit te geven. Stad en Bedrijf beschikt over meer dan genoeg kennis van de stadsgeschiedenis; de uitdaging zit vooral in de vraag hoe het boek voor kinderen toegankelijk te maken, die stadsgeschiedenis hoogstwaarschijnlijk al snel saai en ver van hun bed vinden. Hoe krijg je kinderen er überhaupt

toe een boek te lezen in een toenemend digitale wereld? Een uitgebreid vooronderzoek brengt Stad en Bedrijf langs vele experts op het gebied van educatie, werkzaam bij onder andere Museum Rotterdam, het Stadsarchief, het Maritiem Museum, Bibliotheek Rotterdam en het Rijksmuseum. Het gebundelde advies luidt: zorg voor herkenbaarheid, grote en opmaatgemaakte illustraties, houdt het luchtig en zorg bovenal voor humor.

Uitgaande van dit advies, selecteert Stad en Bedrijf twintig iconische locaties die nog altijd opvallend zichtbaar zijn in de stad. Deze moeten allemaal een eigen doorkijk bieden naar de verhalen achter de ontwikkeling en vorming van Rotterdam en bovendien ook nog enigszins geografisch én chronologisch verspreid liggen. Dus, onder meer: van de Laurenskerk tot De Kuip, van het Witte Huis tot het standbeeld van Piet Hein en van Diergaarde Blijdorp tot Hotel New York. Met het concept gereed, kan de uitvoering van het project beginnen. Voor het illustreer- en schrijfwerk trekt Stad en Bedrijf de gerenommeerde kinderboekenschrijver Jan Paul Schutten aan, evenals de met prijzen bekroonde illustrator Floor Rieder. Met veel creativiteit en op zijn eigen humoristische wijze geeft Schutten zijn draai aan het onderzoek van Stad en Bedrijf naar de verhalen, feitjes, weetjes en grapjes over elk van de twintig Rotterdamse iconen. Als geschiedenisliefhebber en echtgenoot van een Rotterdamse, heeft Schutten veel binding met het onderwerp. 'Het was waanzinnig leuk om te doen, maar ook waanzinnig lastig. Niet alle Rotterdamse schoolkinderen, staan bekend als leesfanaat. Daarom was het de taak om alles zo aantrekkelijk en grappig mogelijk op te schrijven.'

Met minstens evenveel gevoel voor humor voorziet Rieder het boek van haar illustraties, zoals bijvoorbeeld de letterlijk en figuurlijk van zijn voetstuk gevallen Piet Hein of het verongelijkte Witte Huis dat moet toezien dat zijn oorspronkelijke status als hoogste gebouw van de stad keer op keer wordt overgenomen door nog veel hogere gebouwen.

De tekeningen van Rieder sieren niet alleen het complete binnenwerk, maar ook het omslag dat in leporellovorm uitklapbaar is; een mooie vondst van de vormgevers Marga Scholma en Haico Beukers. Op de voorzijde van de leporello is een horizontale overzichtstekening van Rotterdam bij dag te zien, terwijl de binnenzijde onze stad bij nacht toont. *Van Rotta tot Roffa* staat vol informatieve, humoristische en afwisselende teksten en sierlijke en herkenbare illustraties die de drempel om het boek te lezen zo laag mogelijk maken. Een aanvullend doel naast het vertellen van de stadsgeschiedenis is namelijk ook leesbevordering onder kinderen. Mede om die reden is Bibliotheek Rotterdam bereid gevonden te helpen om dit stadshistorisch boek bij de leerlingen van groep 7 van alle Rotterdamse basisscholen te krijgen. Ieder jaar gaan leesconsulenten van de bibliotheek langs basisscholen om uiteenlopende leesprojecten onder de aandacht te brengen en dit najaar wordt dat *Van Rotta tot Roffa*. Met de illustraties van Floor Rieder en de teksten van Jan Paul Schutten is het lezen in ieder geval zo aantrekkelijk mogelijk gemaakt. Het is daarbij een stille hoop van Frans Meijer dat kinderen zo aanstekelijk enthousiast worden dat juist zij straks hun ouders de geschiedenis van Rotterdam kunnen leren.

DE TOEKOMST VAN DE NIEUWE

DOOR
PAUL VAN DE LAAR

Het is feest in Rotterdam. We vieren dat dankzij het lef van Pieter Caland Rotterdam een wereldhavenstad is geworden. Ook Roterodamum stond uitgebreid stil bij het 150-jarig bestaan van de Nieuwe Waterweg, maar probeerde ook alvast een voorschot te nemen op de toekomst. Dat deed Han Meijer, emeritus van de TU Delft, op 16 juni. Zijn lezing was de cliffhanger voor driedaagse internationaal symposium *150-year New Waterway*. Het vindt plaats van 13 tot 15 oktober op de *SS Rotterdam*. Centraal staat hier de vraag: welke lessen kunnen we uit het verleden trekken voor de toekomst van de Nieuwe Waterweg en de Nederlandse Delta?

De toekomst is onzeker maar, we moeten ons hierdoor niet laten afschrikken. Mensen als Caland hebben we ook straks nodig. Dat is de opvatting van de hoogste baas van het Rotterdamse Havenbedrijf, Allard Castelein. In het *Algemeen Dagblad* van 9 augustus zegt hij het nog eens: "Hij was een visionair. Wat hij heeft gedaan, is ongeëvenaard, zeker voor die tijd. Dat grote denken hebben we bij de uitdagingen van tegenwoordig ook nodig. Maar vanwege allerlei risico's zijn we geneigd alles door te rekenen tot ver achter de komma. Dat is niet altijd mogelijk, en niet altijd nodig. Ik pleit er niet voor om veel geld uit te geven aan domme projec-

ten, maar soms is groot denken en een beetje risico nemen nodig. Dan helpt het niet om alles klein te maken en dood te rekenen." Niemand weet hoe de toekomst eruitziet. Maar heb vertrouwen en geeft Rotterdams Nieuwe Waterwegverleden hem niet gelijk? Ja toch niet dan?

Positieve signalen zijn er voldoende. Rotterdam heeft eerder transities meegemaakt. Rond 1900 waren we kolenhaven dankzij de Roerkolen van de SHV van D.G. van Beuningen en de Engelse kolen van W. van der Vorm. Na 1945 groeiden de Nieuwe Waterweg uit tot het grootste petrochemische

44

➤ Gangway van de SS Rotterdam

Foto Piroshka vd
Wouw

WATERWEG: 150+150

complex van Europa en werd zelfs de grootste in 1962. Waarom zou Rotterdam dankzij de groene waterstof niet leidend kunnen zijn in een nieuwe energietransitie? Ja waarom eigenlijk niet? Topman Castelein heeft al aangekondigd dat de haven een internationaal knooppunt zal worden voor de productie, import en doorvoer van waterstof richting andere landen in Noordwest-Europa. Maar welke offers moeten we daarvoor brengen? Want het huidige landschap kan al die waterstoftanks niet bergen. Moet er een Maasvlakte 3 komen? En wat doen we met de bestaande industrie? Shell investeert in de grootste groene waterstoffabriek van Europa op de Tweede Maasvlakte. Maar die is er vooral om de fabriek in Pernis te vergroenen. Zo wint de multinational tijd beweren tegenstanders. De keuzes die nu gemaakt worden hebben grote gevolgen voor de toekomst en dat leert de les van Caland ook. Maar zijn er alternatieven? Die zijn er altijd. Han Meijer heeft u dat al getoond. Kan een Smart Port bijvoorbeeld ook niet een Small Port zijn?

De onzekere toekomst staat centraal in de activiteiten van de onderzoeksgroep van PortCityFutures – een samenwerkingsverband van Rijksuniversiteit Leiden, de Technische Universiteit Delft en de Erasmus universiteit (<https://www.portcityfutures.nl/home>). PortCityFutures heeft ook het initiatief genomen voor het internationale symposium. De aanleg van de Nieuwe Waterweg en de uitbouw van het naoorlogse industriecomplex zijn bedacht en gerealiseerd in een tijd waarin ecologische, ruimtelijke en maatschappelijke omstandigheden nauwelijks een rol speelden. Dat leidde tot radicale transformaties van het landschap door landaanwinning (Maasvlakte 1 en 2), bedijking en kanalisatie ten behoeve van de vooruitgang en modernisering van ons land. De stikstofcrisis laat zien dat de maakbaarheid zijn grenzen heeft bereikt. We moeten terug naar de tekentafel en groeiscenario's kritisch bevragen. Door niet alleen naar ons eigen land te kijken, maar naar voorbeelden elders. De grote ecologische, economische en energietransities dwingen tot een herijking van onze agenda voor de toekomst in Nederland en daarbuiten. Caland geeft ons hoop, maar hij stond symbool voor generaties die dankzij Herculische technische inspanningen (van Nieuwe Waterweg tot Panama Kanaal) de natuur bedwongen. Maar we moeten de toekomst niet alleen overlaten aan ingenieurs, eco-

nomen, multinationals of politieke leiders die mondiale doelstellingen nastreven zonder de ecologische gevolgen te respecteren. Kennis van (cultuur) historici, antropologen, ecologen etc. moet evenzeer worden gemobiliseerd. Het symposium biedt een uitgelezen gelegenheid om dat met elkaar te doen. In die zin is het een unieke bijeenkomst. U kunt daarbij aanwezig zijn. Kijk op de website voor meer informatie over het uitgebreide programma. Voertaal is Engels. www.150yearnewwaterway.com/.

▲ Pieter Caland, portret door Moritz Calisch, 1849.

Foto: Maritiem Museum Rotterdam/Bertel Kolthof

AGENDA

11 SEPTEMBER

Roterodamum Café in Trompenburg

Tijdens de Open Monumentendagen organiseert Roterodamum een bijzonder Roterodamum Café in Trompenburg Tuinen & Arboretum. Trompenburg kent een rijke historie. Directeur Hortulanus Gert Fortgens zal hier uitgebreid over vertellen. De eerste aanleg van deze buitenplaats vond zo'n 200 jaar geleden plaats. Eerst in privébezit, maar sinds 1958 als stichting. In september staan zaden en vruchten centraal in de tuin. Kortom het decor zal prachtig zijn, zeker in combinatie met de mooie verhalen over de historie van Trompenburg Tuinen & Arboretum.

Programma

11.00 uur – Ontvangst met koffie/thee en iets lekkers in de Tuin Perenhof. Via de eigen ingang komen alle bezoekers meteen in de sfeervolle open tent.

11.30 uur – Directeur Hortulanus Gert Fortgens houdt vervolgens een lezing over Trompenburg, de historie en zijn rol van de afgelopen 30 jaar.

12.30 uur – Een drankje ter afsluiting en

foto archief Trompenburg

de mogelijkheid om de tuin op eigen gelegenheid te bezichtigen.

Trompenburg Tuinen & Arboretum is te vinden aan de Honingerdijk 86 (beneden). Parkeren kan in het weekend gratis op het terrein voor de ingang, openbaar vervoer: tramlijn 21 en 24 richting De Esch, uitstappen bij Woudestein.

Aan bezoekers van het Café, die beschikken over een Rotterdampas of een Museumjaarkaart wordt verzocht deze mee te nemen. Zo ontvangt Trompenburg uw steun om deze unieke groene oase in de stad te behouden.

Meer informatie over Trompenburg en de Open Monumentendagen elders in dit nummer en op de website van OMD Rotterdam.

27 SEPTEMBER

Verhalenhuis Belvédère Levensbrieven van vader door Evan van der Most boekpresentatie tijdens een Hollandse maaltijd

Op 27 september biedt gemeentearchivaris Jantje Steenhuis het eerste exemplaar aan Helmié Vandermost, broer van de schrijver, die zestig jaar geleden naar Canada geëmigreerde.

Evan vertelt over het boek onder het genot van een typisch Hollandse maaltijd, zoals moeder die op zondag maakte; suddervlees, sperzieboontjes met margarine en nootmuskaat, gekookte bintjes en wat jus van het suddervlees. Het voor- en nagerecht zijn nog een verrassing. De avond wordt gepresenteerd door de directeur van de ss Rotterdam en voorzitter van Historisch Genootschap Roterodamum de heer Ton Wesselink.

De 'levensbrieven' van een vader aan zijn kinderen waren voor Evan aanleiding om te reflecteren op zijn eigen persoonlijke herinneringen. Het resulteerde in wat Hugo Bongers op de flaptekst omschrijft als een boek dat: 'een familieverhaal dat de wereld beschrijft waarin het gezin leefde; een verhaal dat een groot deel van de twintigste eeuw bestrijkt en zich afspeelt in verschillende delen van Nederland.'

Vader op bezoek in
Canada bij zoon
Helmié Vandermost.

Het boek verschijnt in een Nederlandstalige en een Engelstalige versie en gaat € 19,50 kosten en kan besteld worden via contact@impulsando.nl. Het ligt dan voor je klaar op 27 september in Verhalenhuis Belvédère. Mocht je het boek liever opgestuurd krijgen, vermeld dan bij het overmaken je postadres.

Verhalenhuis Belvédère,
Rechthuislaan 1,
Rotterdam-Katendrecht
Dinsdag 27 september 2022
18.00 - 22.00 uur, inloop vanaf 17.30 uur
Kosten € 15 per persoon (programma inclusief Hollandse maaltijd)
Reserveren is noodzakelijk en kan via de website van Verhalenhuis Belvédère.

TIPS

13 T/M 15 OKTOBER

Internationaal symposium 150 jaar Nieuwe Waterweg op SS Rotterdam

Roterodamum, Erasmus Universiteit Rotterdam, TU Delft, Universiteit Leiden en het internationale onderzoeksverband PortCityFutures organiseren een driedaags symposium. Tijdens het symposium wisselen sprekers van (inter)nationale universiteiten en andere experts kennis uit over de toekomst van havengebieden, de Rotterdamse haven in het bijzonder.

De kustgebieden met een haven zijn constant onderhevig aan drastische ingrepen in het landschap. Dat levert spanning op tussen economische groei en de vereiste infrastructuur aan de ene kant. En de kwaliteit en duurzaamheid van de natuur en leefomgeving aan de andere kant. Tijdens het symposium komt aan bod hoe de havengebieden moeten veranderen. Om op de lange termijn een nieuwe, evenwichtige en duurzame relatie tussen de economische groei en de leefomgeving tot stand te brengen.

Kijk voor meer informatie op
150jaarnieuwewaterweg.nl

Foto Mark de Rooij

BEZOEK HET KOOPMANSHUIS TIJDENS DE OPEN MONUMENTENDAGEN

Het Koopmanshuis, waarvan het interieur uitgebreid is beschreven in het boek Rotterdamse Rococo van Anja Berkelaar, is te bezoeken op zaterdag 10 september en zondag 11 september tussen 10.00 en 17.00 uur. Het adres is Rechter Rottekade 407. Kijk voor meer informatie op rotterdamse-salon.nl

Rotterdamse Rococo een boek over de geschiedenis van de Koopmanshuizen

door Anja Berkelaar
Uitgever: Ad. Donker Rotterdam
Prijs 19,50

Een uniek Koopmanshuis! Het oudste huis van Rotterdam-Noord staat aan de Rechter Rottekade met een intact Rococo-interieur. In-situ en dus kijken we naar decoraties zoals ook mensen in de 18e eeuw ze bekeken hebben dat geeft echt een 18e eeuwse beleving! Een kijkje wordt gegund op de smaak van een remonstrantse, actief ondernemende Antonetta Verkanten, weduwe van Claes Langenberg. Zo vertelt het onlangs verschenen boek Rotterdamse Rococo over de geschiedenis van de Koopmanshuizen. Een boek voor mensen die genieten van een goed historisch verhaal en/of van de feiten achter een gevel.

foto Ronald Tilleman

Rotterdam jaren 80/90

door Hansje de Reuver
Uitgever: Studio Kers
Prijs € 20,-

Op 6 augustus verscheen gelijktijdig met de opening van de tentoonstelling bij galerie & erfgoedlab DIG IT UP aan de Nieuwe Binnenweg, het fotoboek Rotterdam jaren 80/90 van stadsfotograaf Hansje de Reuver. In de uitgave met een voorwoord van Jan Oudenaarden geven zwart/wit beelden een krachtig en rauw beeld van het culturele leven in Rotterdam eind vorige eeuw.

Pietje een Rotterdamse jongen

door Evan van der Most
Uitgever Impulsando
Prijs €19,50 via impulsando.nl

Piet Gamelkoorn werd geboren in de hongerwinter van 1944 in de wijk Bloemhof op Rotterdam Zuid. Maar honger hadden zij niet bij hem thuis. Zijn vader zat in de illegale vleeshandel. Zo beginnen de memoires van Piet Gamelkoorn. Pietje, een Rotterdamse jongen is in eigen beheer door Impulsando uitgebracht. Piet Gamelkoorn bleek over een uitgebreid fotoarchief te beschikken. Een deel daarvan is opgenomen in het boek.

OOK VAN JOU! PRESENTEERT: UITKIJKPUNT DOEK VAN HOLLAND

Rotterdam denkt na over een nieuw Stadsmuseum. In de aanloop hier naartoe worden onder de titel *Ook van jou! - Het verhaal van Rotterdam* op verschillende plekken pop-up exposities met stadscollectie gerealiseerd. Een belangrijk stuk uit de stadscollectie is het magistrale werk van kunstenaar Jaap Gidding (1887-1955), het Diorama Nieuwe Waterweg; een gigantische doek van circa 20 bij 5 meter. Gidding schilderde het doek voor de Wereldtentoonstelling in Antwerpen in 1930. Tot op de dag van vandaag blijft het een van de meest imposante schilderijen van het Rijnmondgebied ooit gemaakt. Het jubileumjaar 150 jaar Nieuwe Waterweg is hét moment om dit topstuk te tonen....en waar kan dat beter dan op de plek waar het allemaal het begon: het uiterste puntje van Hoek van Holland!

Een replica van dit gigantische schilderij, 20 x 5 meter, wordt geplaatst op het dak van munitiebunker iCOON. Vanaf een 12 meter hoog uitkijkpunt, ontworpen door architectenbureau MVRDV, kijk je op het doek én op de echte Nieuwe Waterweg. Kom historisch nazomen in Hoek van Holland!

Uitkijkpunt Doek van Holland is van zaterdag 10 sept t/m zondag 9 oktober iedere dag van 11.00 tot zonsondergang (gratis) te bezoeken. www.ookvanjou.nl

KRONIEK NO 33 • SEPT 2022

SPEERPUNT

